

38283

8° 60

8° 60

Naš cesar

Fran Josip I.

1848—1908.

Spisal

Tomo Zupan.

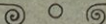
Tretji pomnoženi natis.

Z enointridesetimi podobami.

V Ljubljani, 1908.

Samozaložba. — Tiskala „Narodna tiskarna“.

89381

Naš cesar
Fran Josip I.
1848—1908.

Povodom petdesetletnice in šestdesetletnice njegovega vladarstva

spisal

Tomo Zupan.

Drugi in tretji popravljeni in pomnoženi natis.

Z enointridesetimi podobami.

V Ljubljani, 1899 in 1908.

Samozaložba. — Tiskala „Narodna tiskarna“.

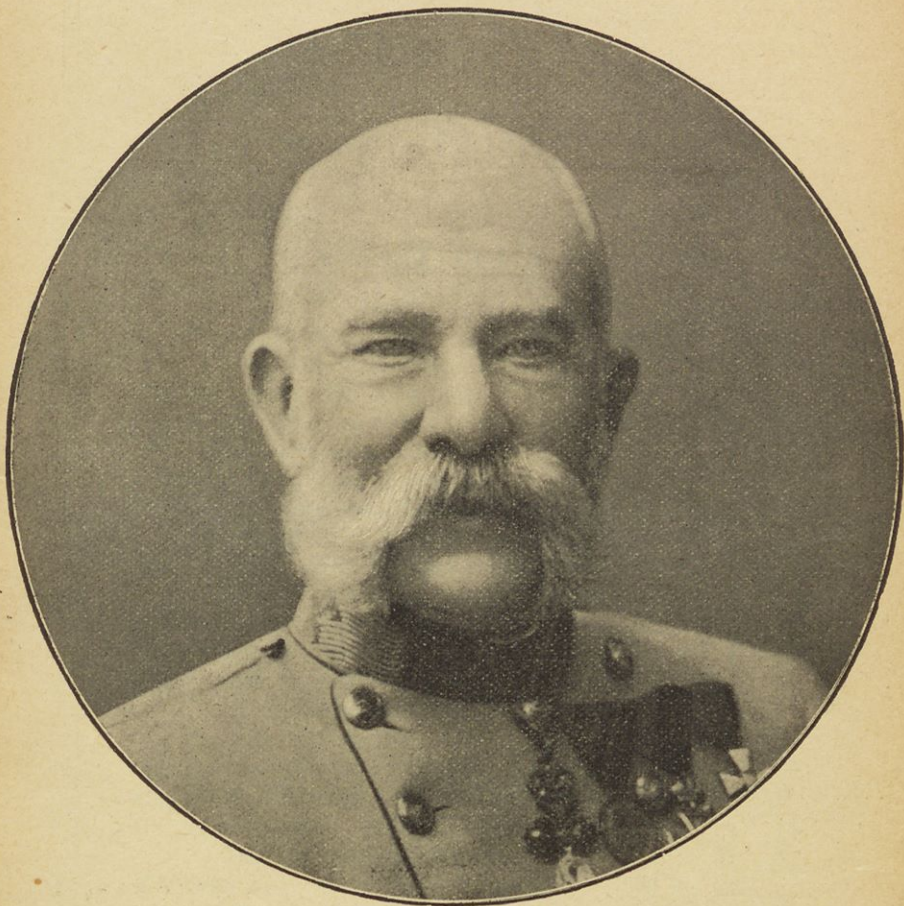
030051974

**Kar je tujega v tej knjižici, povzel je
pisatelj iz delec:**

1. *Dr. J. E. Emmer.* Unser Kaiser Franz Josef I. Wien & Teschen, 1879.
2. *Jos. Ciperle.* Cesar Franc Jožef I. V Ljubljani, 1879.
3. *Ivan Tomšič.* Avgusta meseca 18. dan. Na Dunaji, 1880.
4. *Alois v. Näckler.* Das Haus Habsburg. Wien, 1883.
5. *Fr. Hubad.* Franc Jožef I., cesar avstrijski. V Ljubljani, 1888.
6. *Fr. Hubad.* Franc Jožef I., cesar avstrijski. V Ljubljani, 1898.
7. Iz časniških poročil izza 1907. in 1908. leta.

Pojasnovali so mu to in ono tudi prijatelji, n. pr. stotnik vit. Zitterer in drugi.

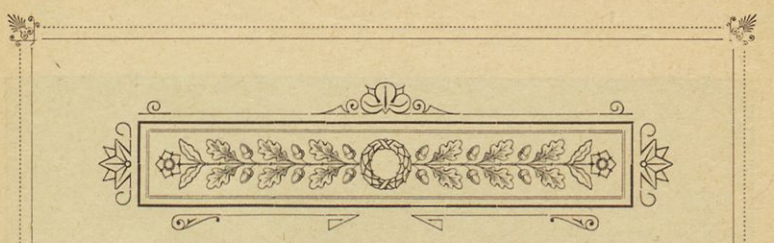
Fran Josip I.

Vsebina.

	Stran
I. Nadvojvoda Fran Karol, cesarju Fran Josipu oče, in nadvojvodinja Zofija, cesarjeva mati . . .	5
II. Nadvojvoda Fran Josip otrok in mladenič . . .	8
III. Nadvojvoda Fran Josip nastopi cesarovanje . . .	12
IV. Vojska na Laškem in vstaja na Ogrskem . . .	14
V. Napad na cesarja Fran Josipa	17
VI. Bavarska vojvodinja Elizabeta, cesarju Fran Josipu nevesta	17
VII. Cesar Fran Josip in cesarica Elizabeta na Štajar- skem, Koroškem in tri dni v Ljubljani . . .	20
VIII. Prestolonaslednik Rudolf	22
IX. Nove vojske; po vojskah	23
X. Kranjski 17. polk pri Kustoci in vitez Zitterer iz 66. ogrsko-slovaškega polka	29
XI. Dunajska svetovna razstava	31
XII. Petindvajsetletnica cesarjevega vladarstva . . .	32
XIII. Bosna in Hercegovina zasedeni	32
XIV. Srebrna poroka Njiju Veličanstev cesarja Fran Josipa in cesarice Elizabete	33
XV. Cesar Fran Josip v Celovci, v Gorici, v Pulji in ob petstoletnici v Trstu	33
XVI. Šeststoletnica na Štajarskem in na Kranjskem . .	41
XVII. Štiridesetletnica cesar Fran Josipovega vladarstva	42

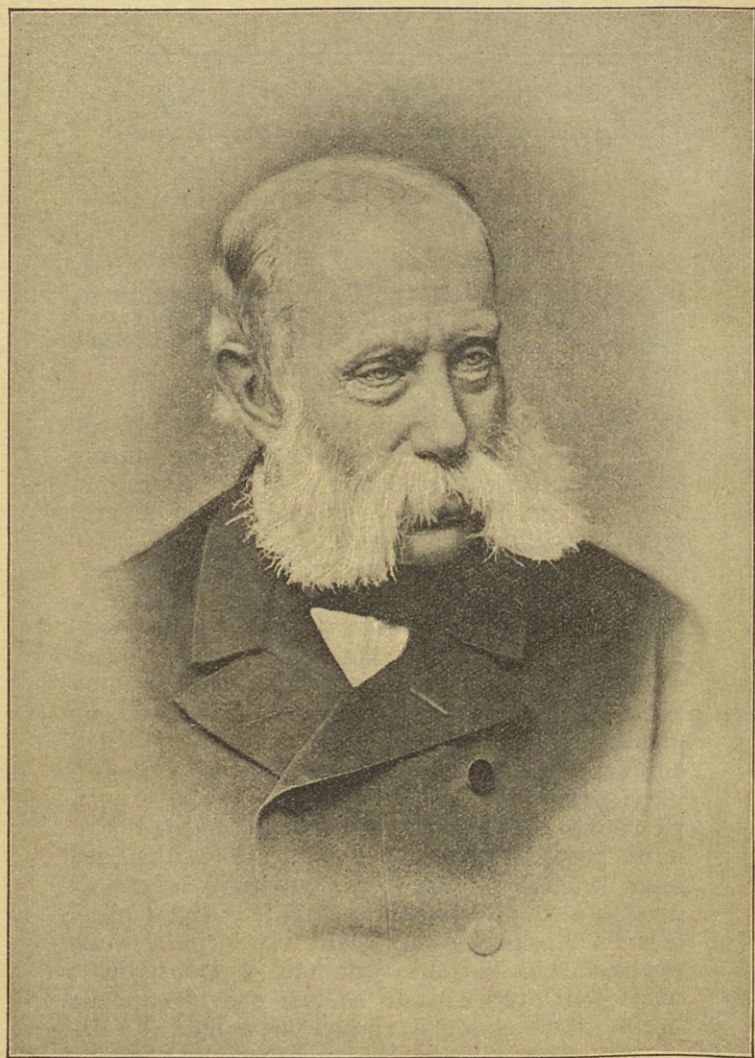
	Stran
XVIII. Cesarjeviča Rudolfa smrt	42
XIX. Cesar Fran Josip, maršal Radecki in Andrej Hofer	45
XX. Cesar Fran Josip v Ljubljani po potresu . . .	45
XXI. Cesar Fran Josip kristijan	48
XXII. Kako skrbi cesar Fran Josip vsestransko za svoje podložnike	52
XXIII. Cesar Fran Josip usmiljen in radodaren . . .	53
XXIV. Kako živi cesar Fran Josip	55
XXV. Dunajska šolska mladina pred cesarjem Fran Josipom	60
XXVI. Cesarice Elizabete smrt in njen pokop . . .	61
XXVII. Cesar Fran Josip 50 let vladar	67
XXVIII. Cesar Fran Josip 60 let vladar	67

I. Nadvojvoda Fran Karol, cesarju Fran Josipu oče, in nadvojvodinja Zofija, cesarjeva mati.

Oče našega cesarja, nadvojvoda Fran Karol, se je rodil 7. decembra 1802. Prejšnjemu cesarju Ferdinandu I. je bil lasten brat. Rad je podpiral siromake. Kjer je prebival le nekaj časa, povsod slavé njegovo radodarnost. — Nekega dné se pelje v „Prater“, največe izprehajališče zunaj dunajskega mesta. Tu ugleda zatvorjeno gostilno. „Kako to, da je zaprta?“ — vpraša. Odposlani sluga se vrne s poročilom, da so posestniku radi 400 forintov dolga vse in tudi krčmo zapečatili. Nato nadvojvoda umolkne in ukaže, naj požene dalje. — Za nekaj dni se sopet vozi mimo one gostilne. „Glejte“, pravi pribočniku, „ima že odprto; sedaj se mu pa vnovo dobro godi.“ Vse je bilo namreč živo notri, gôstov vse polno, in veselo se je sukal med njimi krčmar. — Odkod ta izprememba? vprašaš, mladi bralec. Oče našega cesarja je uvidevši njega nesrečo gostilniku doposlal 400 forintov: naj poplača dolg in obrt nadaljuje. — Dobri ljudje imajo radi cvetice; zato so tudi nadvojvodu bile cvetke ljubé, sosebno vijolice in vrtnice. Proda-

Nadvojvoda Fran Karol, cesarju Fran Josipu oče.

jalke so se kar gnêtle krog njega, in vsak šopek jim je drago poplačal. Kot prijatelju narave in njenih krasôt mu je bila prava slast, kadar se

*Nadvojvodinja Zofija,
cesarju Fran Josipu mati.*

je brezskrbno mogel izprehajati po gozdih in po livadah. Hojeval je ob takih prilikah večidel sam. — Kadarkoli se je šetal ali vozil po Dunaji, odzdravljajal je koj naprej. Po največ je držal klobuk

v roki, da bi kje ne zanemaril kakega odzdrava. — V krogu domače rodbine pa so ga častili kot družbinskega starosto. V znak hvaležnostnega spoštovanja mu je tù in tudi na očitnem redoma roko poljuboval cesar Fran Josip.

4. novembra 1824 se je nadvojvoda Fran Karol zaročil s hčerjo bavarskega kralja Josipa Maksimilijana, vojvodinjo Zofijo. Bila je rojena 27. januarija 1805. leta. Nadvojvodinja Zofija je postala dika dunajskemu cesarskemu dvoru. Ponositost njene postave, ostri razum in prijaznost do vsacega — vse to jej je srca prikupovalo. V darežljivosti sta se pa kósala z visokim soprogom. Ko je 28. majnika 1872. l. zamrla, tolažil se je nadvojvoda Fran Karol govoreč: „Odšla je pred menoj, da prostora pripravi za-me v nebesih.“ — V Išlo je njej v spominj postavil kapelico ter hodil va-njo vsak dan, dokler ni 8. marcija 1878 sklenil za vselej tudi on — „najboljši mož v državi“, kot so ga sploh označevali.

II. Nadvojvoda Fran Josip otrok in mladenič.

Naš cesar se je rodil 18. avgusta 1830. leta na Dunaji in je najstarejši med štirimi brati. Njegov ded je bil cesar Fran. Zelo je ljubil svojega vnučka; vnuk „Francek“ pa mu je hvaležno vračal to ljubezen. Tako mu je namreč rékal najrajše on in drugi v rodbini.

Jeseni l. 1834. sta bila cesar Fran in mali „Francek“ v Laksenburgu, cesarskem dvorci ne daleč od Dunaja. Otrok-nadvojvoda ugleda stražnika, ki pred vrati cesarskega gradu hodi gori in doli. Solnce hudo žgè, zato se stražnik za-

Nadvojvodič Fran Josip obdaruje v Laksenburgu vojaka - stražnika.

smili nežnemu princu. K dedu stopi prosèč, naj bi smel obdarovati reveža-vojaka. Cesar se vnuku nasmehne in mu dá nekaj srebrá, naj je podari zvestemu stražniku. Hitro teče do vojaka. Stražnik uravná puško k pozdravu, a denarja vzeti noče, ker ga ne sme. Hkrati pristopi ded, privzdigne vnučka, ki radostno izpusti denar vojaku v torbico za strelivo. „Sedaj pa ni več siromak“: sodi mladi nadvojvoda vzradoščen, da je učinil to dobro delo.

Komaj pet let je bilo nadvojvodi, ko mu je 2. marcija l. 1835. umrl ta dobri ded, cesar Fran. Koj po cesarjevi smrti so skrbni stariši odločili Henrika grofa Bombelles za glavnega odgojitelja mlademu princu. Zasebni odgojevatelj pa mu je bil Ivan grof Coronini. Pri uku in pri igráh so mu tovariševali Marko in Karol Bombelles ter Fran Coronini. Pod bistvenim očetovim in materinim vplivom do izreje mladega princa je skrbel nad vse verni grof Bombelles, da se je odgoja izročila tudi le vernim učiteljem. Ti učitelji so vcepili srcu mladega princa vse one lepe lastnosti, ki ga dičijo sedaj kot vladarja. Bog ga je obdaroval z jasno glavó in najzanesljivejim spominjem. Dobro vemo, kako si osebnosti zapomni lahko. Časih več ne pozabi človeka, ki ga je videl le enkrat. Osobito zmožnost je imel za jezike. Vežbal se je v raznih človeških znanostih — ker cesarski otroci se ukvarjajo z resnobnimi uki bolj zgodaj in še vestneje nego sploh mladi ljudjé. Vsa odgoja jim gre na našem dvoru bolj na ostro, kot je to redom pri drugi mladini. Kdor bo mnogim gospod, naj se namreč poprej sam ubogati uči.

Že l. 1848. je moral stopiti nadvojvoda v resno življenje. — Začela se je namreč vojska na Laškem. Z Italijani se boreči avstrijski vójni je po-

Maršal Josip grof Radecki.

veljeval oče grof Radecki. Tudi Fran Josipa so poslali tje, naj se v pravi vojski soznani z vojskó.

Ustrašil se ga je bil skrbni grof Radecki in mu dejal: „Cesarska visokost! Vaša nazočest mi dela le težav, ker káka mi to odgovornost, ako Vas ulóti nesreča. Ko bi Vas pa ujel sovražnik, izgubljeni so vsi uspehi, koje si pridobi moja

vojna.“ — V teh bojnih dnéh sta se sprijaznila tû za vselej stari in mladi vojak: grof Radecki in princ Fran Josip. Vender je Radecki Boga hvalil, ko so nadvojvodo odpoklicali k njega starišem in k cesarju Ferdinandu v Innsbruck — zato, ker se mu je brez nesreče za državo izvršila ta opasna naloga. — V boji pri sv. Luciji, 6. majnika t. l., pa se je prepričal Radecki, kak junak bo naš prihodnji vladar.

III. Nadvojvoda Fran Josip nastopi cesarovanje.

Leta 1848. ni vrelo le po Avstriji, ampak po vsej Evropi. Ljudstva so tirjala večih svoboščin. Lahi v Avstriji niso marali več za Avstrijo; Ogr

bi bili radi svojo staro ustavo; kmet je tirjal odpravo tlake in desetine; obrtnik odstranitev vsega tega, kar ga je oviralo pri trgovini in obrtniji; omikanci so hoteli udeležbe pri postavodaji in pri vladi. Zato je bruhnil semtertje upòr. Najhuje pa je bilo uprav v cesarskem mestu na Dunaji. — 6. oktobra je umorila druhal vojnega ministra grofa Latourja. Cesarska rodbina je odpotovala iz Innsbrucka zato v trdnjavo Olomuc na Moravsko, in resno je jel misliti na odstòp srčno dobri cesar Ferdinand I., ki je vlado nastopil po smrti svojega očeta Frana v 1835. letu. Ker otrók ni imel, moral bi mu biti po postavi naslednik brat nadvojvoda Fran Karol. A odklonil je cesarsko krono v prid svojemu prvorojencu Fran Josipu, ki je bil za cesarja oklican v 19. svojem letu.

Ta svetovno znameniti čin se je izvršil 2. decembra 1848. l., neko saboto, kmalu po 8. jutranji uri v olomuški kneznadškofijski palači. V tej palači je namreč stanovala v tedanjih nemirnih dnéh vsa cesarska obitelj.

Fran Josip, proglašen cesar, dojde do svojega strica, bivšega cesarja Ferdinanda. Poklekne, da bi se mu zahvalil, a ni mogel izustiti ne beséde. Cesar Ferdinand pa se nagne čez-nj, objame ga in prekriža govoreč: „Bog te blagoslovi! Le pridén bodi; Bog te bo čuval. Rad sem ti to storil.“ Vsi nazoči so trdili, da jih ni ganil v življenji še nobeden prizor tako kot ta; jokali so celo možje.

Naslov novemu cesarju je bil: „Frán Josip I., avstrijski cesar.“

Koj v svojem nastopnem pismu obeča ravnopravnost vsem narodom v državi izjavljajoč, da je ta velika domovina dosti prostorno bivališče vsem ljudstvom raznih jezikov.

„Z Bogom moja mladost!“ je vskliknil Fran Josip prevzemši vladarstvo.

Da bi se premagale v državi vse težave, trebalo je „združenih moči“. — Zato je značilno cesar Fran Josipovo gêslo, koje si je nadél 12. februarija 1849. l. v besedah: „Viribus unitis“ — po naše: „Združenimi močmi.“

IV. Vojska na Laškem in vstaja na Ogrskem.

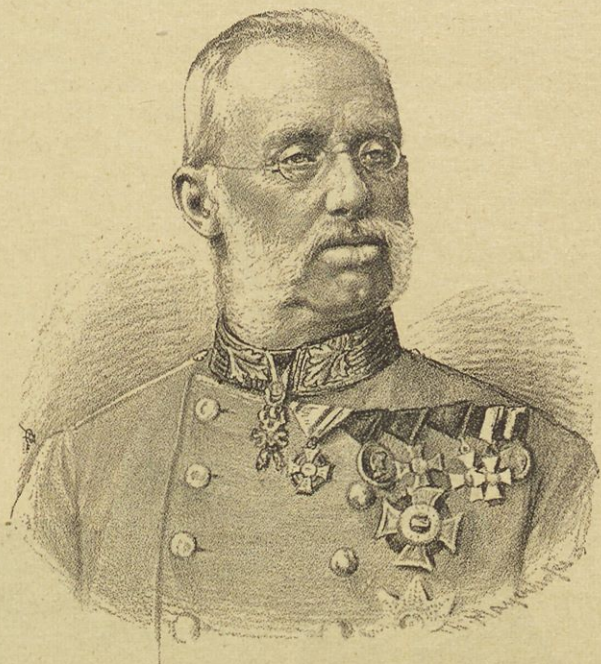
V marciji l. 1849. so Pijemontezi hoteli vlo-miti v Lombardijo. To pôt je bilo, ko je nagovoril junak Radecki svoje vojake z besedami: „Še enkrat sledite svojemu sivemu vodiji. Boj bo kratek.“ In res je ta vojska trpela le samo pet dni. Pri Novari je 23. marcija Radecki tako potolkel Pijemonteze, da bi bila ob nadaljevanji uničena vsa njihova vojna. Zato se sardinski kralj Karol Albert povodom teh neuspehov prestolu odpove, in njega sin, naslednik Viktor Emanuel, sklene mir z našim cesarjem. Ta bitka pri Novari je izmed najslavnejih, kar jih je izvojevala kedaj avstrijska vojska. „Vsak posameznik je bil junak“, tako je poročal o vojaštvu stari Radecki. Pri Novari in drugod se je te dni posebno odlikoval cesarjev stric nadvojvoda Albreht.

Pri Novari se je proslavil tudi največi sloven-ski junak te dobe: v Brancij pri Vipavi 26. avgusta 1810 rojeni stotnik Andrej Čehovin. Vsled tù si pridobljenega Marije Terezije reda je postal bil baron.

Prav ob enem bukne na Ogrskem vstaja. Ogrji so se na vse kriplje trgali od Avstrije. Nič ni izdalo, da je vojakov polk za polkom hitel v to deželo. Zato poprosi cesar Fran Josip ruskega cesarja Nikolaja I. pomoči. Od ene strani Rusi in od druge strani Avstrijci pod generalom baronom

Haynau-om ter banom grofom Jelačić-em — in nepokojni Ogrji so premagani.

Toda ne le vojska se je potrudila za vladarjev prestol. Tudi nevojaki so se v svojem

Nadvojvoda Albreht.

domoljubji žrtvovali državnemu uspehu po vseh deželah. — Da bi odlikovati mogel vsakovrstnih zaslužénj, ustanovi cesar 2. decembra 1849. l. Fran Josipov red in križ za vojaške ter civilne zasluge.

L. 1850. je prišel ne še 20 letni vladar prvokrat v Ljubljano. Bival je tu od 10.—12. aprilja.

Andrej baron Čehovin.

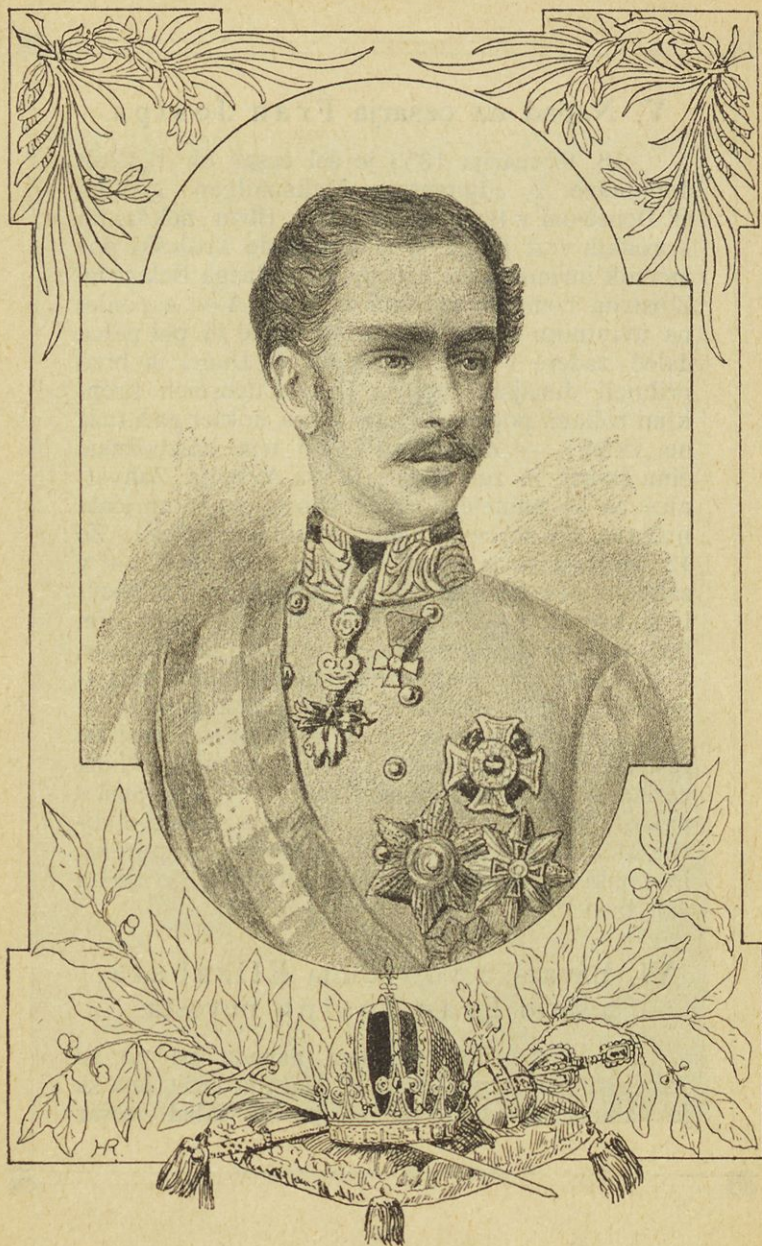
V. Napad na cesarja Fran Josipa.

18. februarija 1853 je šel cesar ob $\frac{1}{2}$ 12tih dopoludne z adjutantom Maksimilijan grofom O' Donel-om v Beči na izprehod. Blizu nekdanjih koroških vrat pa ga od zadaj napade krojaški pomočnik imenom Ivan Libeny, iz Stolnega Belgrada. Z ostrim bodalom mu rani zatilnik. A od zaponke na ovratniku odleti bodalo ter se le za pol palca daleč zadere v vrat. Pribočnik O' Donel in brzo prihiteli dunajski meščan Josip Ettenreich krepkimi rokami poprimeta napadnika, dokler ga straža ne vklene. — Zgrozil se je ob tem brezbožnem činu Dunaj, in zgrozila se je vsa Avstrija. Zahvalnice pa so puhtele do neba, ko so se prepričala ljudstva, da se cesarju ni zgodilo nič žalega. Že 12. marcija se popolnoma zdrav poda cesar kot v zahvalo med dunajsko meščanstvo, ki se je oduševljeno zvrstilo krog njega. Meščani so ga rešili; njim bodi torej prvi poset: tako si je mislil mladi cesar.

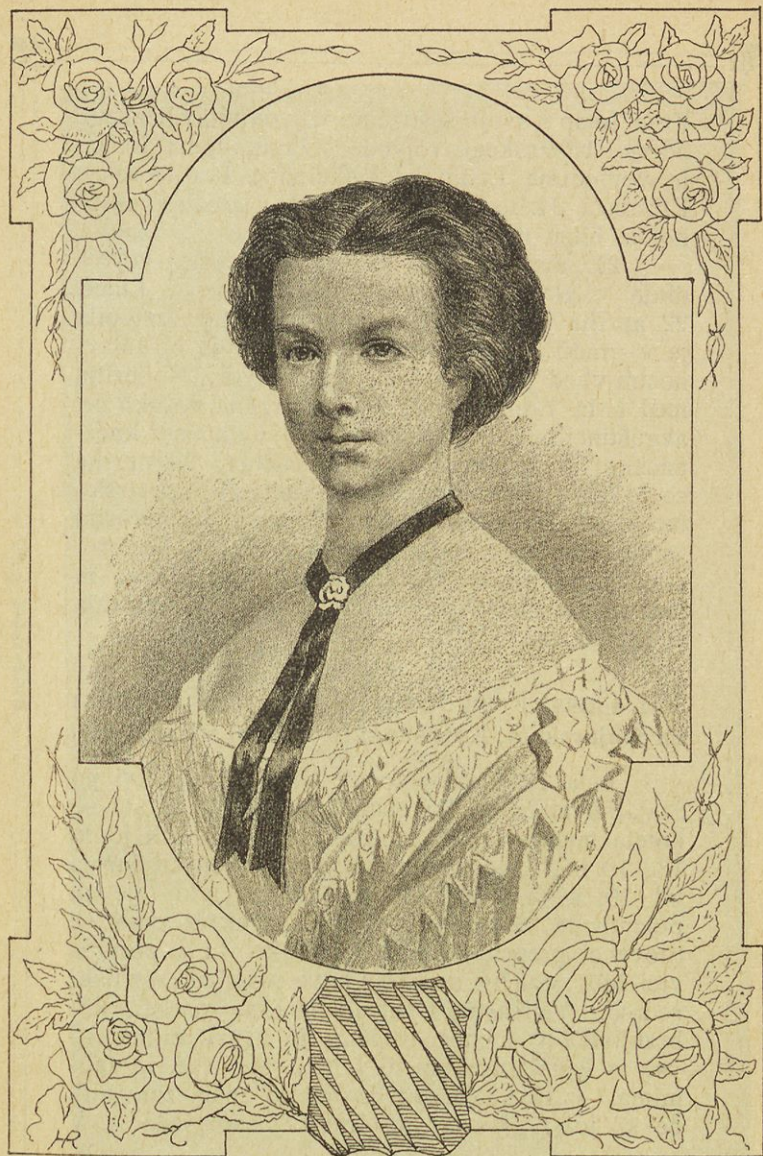
Cesar Fran Josipov blagi in bistrourni brat — pozneji nesrečni mehikanski cesar Maksimilijan — je jel nabirati prispevkov, da bi se zidala na Dunaji tej rešitvi spominjska cerkev. To je sedanja votivna cerkev — po naše „obljubna cerkev“, postavljena v najčistejšem gotiškem slogu. Dozidala se je in otvorila 24. aprila 1879, v dan cesarjeve srebrne poroke. Dunajski kardinal Ivan Rud. Kutschker jo je ta dan posvetil.

VI. Bavarska vojvodinja Elizabeta, cesarju Fran Josipu nevesta.

Le dobro leto po tem napadu pa so se vzradostili avstrijski narodi. Marcija 1854. leta se je namreč izvedelo, da se poroči mladi cesar

Cesar Fran Josip kot ženin.

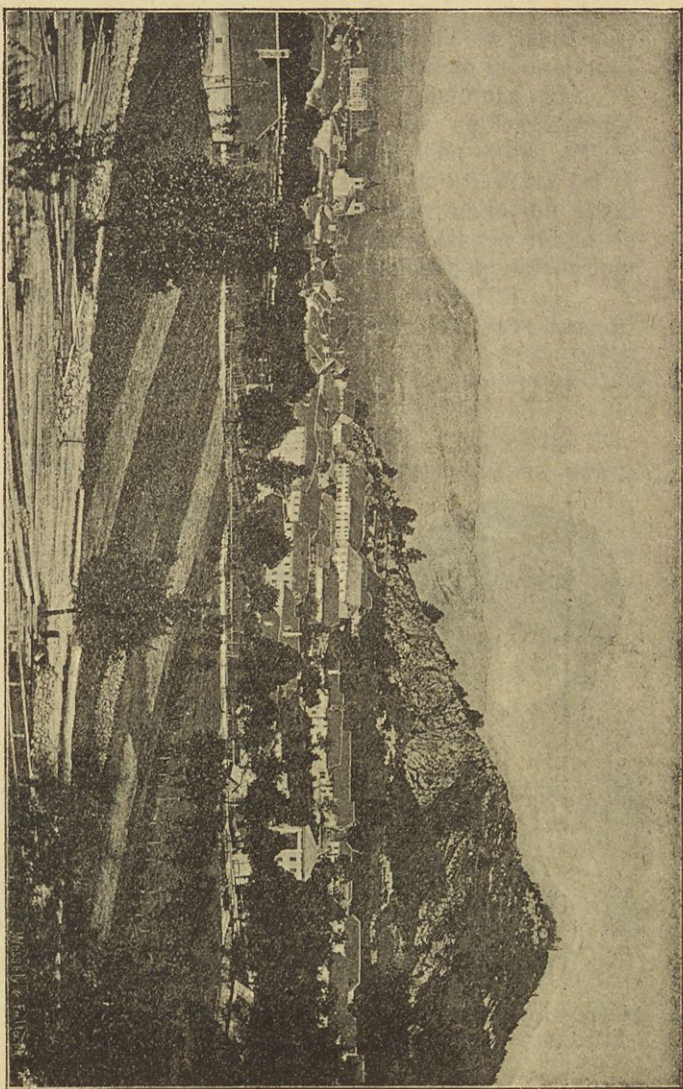
Cesarica Elizabeta kot nevesta.

Fran Josip s svojo sestričino vojvodinjo Elizabeto, hčerjo bavarskega vojvode Maksimilijana Josipa in vojvodinje Ludovike Vilhelmine. Rodila se je Elizabeta 24. decembra 1837. leta v gradu Possenhofen, blizu monakovskega mesta.

21. aprilja se je pripeljala nevesta - vojvodinja v glavno mesto Gornje Avstrije, v Lince. 22. aprilja jo je dovêdel parnik na Dunaj; izstopila je v gradu Schönbrunn. 23. aprilja je bil slavnostni vhod na dunajski cesarski dvor. 24. aprilja med 6. in 7. uro zvečer pa se je vršila poroka pri avguštincih na Dunaji. Poročil ji je dunajski kneznadškof Josip Otmar vitez Rauscher. 25. aprilja se je tem povodom prekrasno razsvetlilo cesarsko mesto. — Dunajska mestna občina je tej radostni zgodbi v spominj obdarila 40 nevest, ki so se poročile takrat, vsako s 500 forinti. Vsa glavna in tudi manja mesta po kronovinah so praznovala ta srečni dan.

VII. Cesar Fran Josip in cesarica Elizabeta na Štajarskem, Koroškem in tri dni v Ljubljani.

Leta 1856. ste potovali Njiju Veličanstvi po Štajarskem in po Koroškem. V Ljubljani sta se hotela muditi cesar in cesarica tri dni. Bil je to 18., 19. in 20. november t. l. S cela svetičen dan je bil 19. november 1856 v Ljubljani, ker je tu praznovala cesarica svoj god. Takrat smo se Slovenci prepričali dejansko, kako da so po pravic bili zveselili se svoje nove cesarice avstrijski rodovi. Veličastnost njene izredne osebe, ljubeznjivost v njenem vedenji in njena milina — vse to Ljubljančanom ni hotelo nič več iz spominja. — In kako se ti je ljubko znala zahvaliti, če si jo z „živela“ pozdravil memogredočo. V

Trg Postojina.

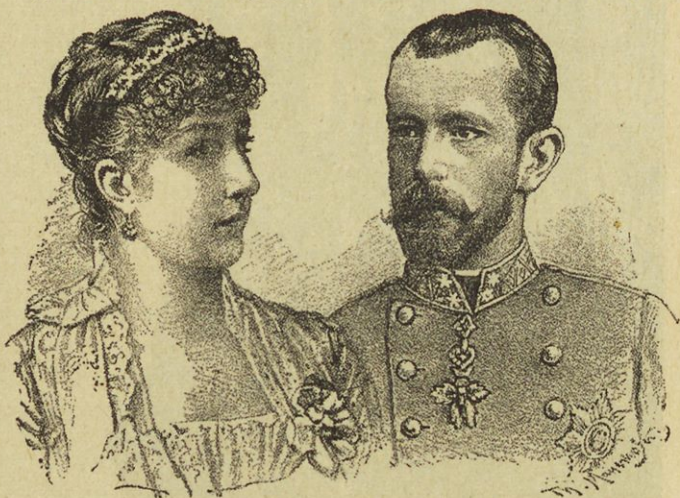
treh dneh sta si vladarja do dobra ogledala lahko Ljubljano in njeno okolico.

Iz Ljubljane ste šli cesarosti na Laško. Vrnivši se pa ste 10. marcija 1857 bivali od 9.—11. ure v naši čudoviti postojnski jami. Kdor je bil takrat notri, imel je priliko po večkrat in čisto od blizu videti Njiju Veličanstvi. Cesarico so nosili v naslonjači; cesar pa je stopal tik za njo po teh podzemeljskih prostorih.

To je bil drugi cesarjev dohod v Ljubljano in med zveste si Slovence.

VIII. Prestolanaslednik Rudolf.

21. avgusta 1858 se je cesarski obitelji v gradu Laksenburg pri Dunaji rodil sin, Avstriji

*Princesinja Štefanija in prestolanaslednik Rudolf
nevesta in ženin.*

pa cesarjevič-prestolanaslednik. Krstili so ga za Rudolfa. To jutro na vse zgodaj so oznanjali to-povi po glavnih mestih ljudstvom veselo vest. — Dvajset in eden strel znači, da se je rodila ce-sarska hči; prestolanasledniku se ustrelji sto in enkrat. Ko se je torej oglasil dvaindvajseti strel, ni bilo štetja več treba. Dušno in telesno zdrav je rastel dedni princ, uvežbal se v vseh vednostih ter bil starišem in ljudstvom ponos. Kot samostojen pisatelj je koj zgodaj zastavil večče pero.

10. majnika 1881. leta opoludné se je v avgu-štinski cerkvi poročil z blago nevesto, princesinjo Štefanijo, ki je hči belgijskega kralja Leopolda II. in kraljice Marije Henrijete. Rodila se je 21. maj-nika 1864. leta v gradu Laeken ob Bruselji. Iz-vršil je sv. dejanje kardinal-kneznadžkof iz Prage Friderik Schwarzenberg.

Prve voščilce ob tej radostni zgodbi je sprejel svoje učitelje. Za učitelji so na vrsto prišli še le dostojanstveniki duhovskega in svētnege stanu. Jako hvaležnega srca je bil Rudolf.

IX. Nove vojské; po vojskáh.

Z letom 1859. je prišlo nad cesarja sopen hudih bridkosti. Sardinski kralj Viktor Emanuel se je zvezal s francoskim cesarjem Napoleonom III. zoper Avstrijo. Vsled nesrečne bitke pri Solferinu, krésov dan 24. junija t. l., je izgubila Avstrija krasno Lombardijo, ki jo je stala že toliko krvi. Takrat v tej vojski je bilo, ko se je ustopil cesar Fran Josip pred četo graničarjev rekoč: „Naprej junaci; tudi meni je izgubiti ženo in otroke.“ — Osoda vojská se nikoli poprej določiti ne more. Zato se govori pri bitkah le o „vojskini sreči“. Torej je smel trditi o sicer tù premaganih Avstrijcih

Nadporočnik
Još.

Stotnik Poročnik
Brechtel. Višinka.

Polkovnik Attems.
Major Tormin
Major
Funk.

Častnik
iz generalnega štaba.

Ordonanca.

Polkovni kapelan Nikolaj Cic

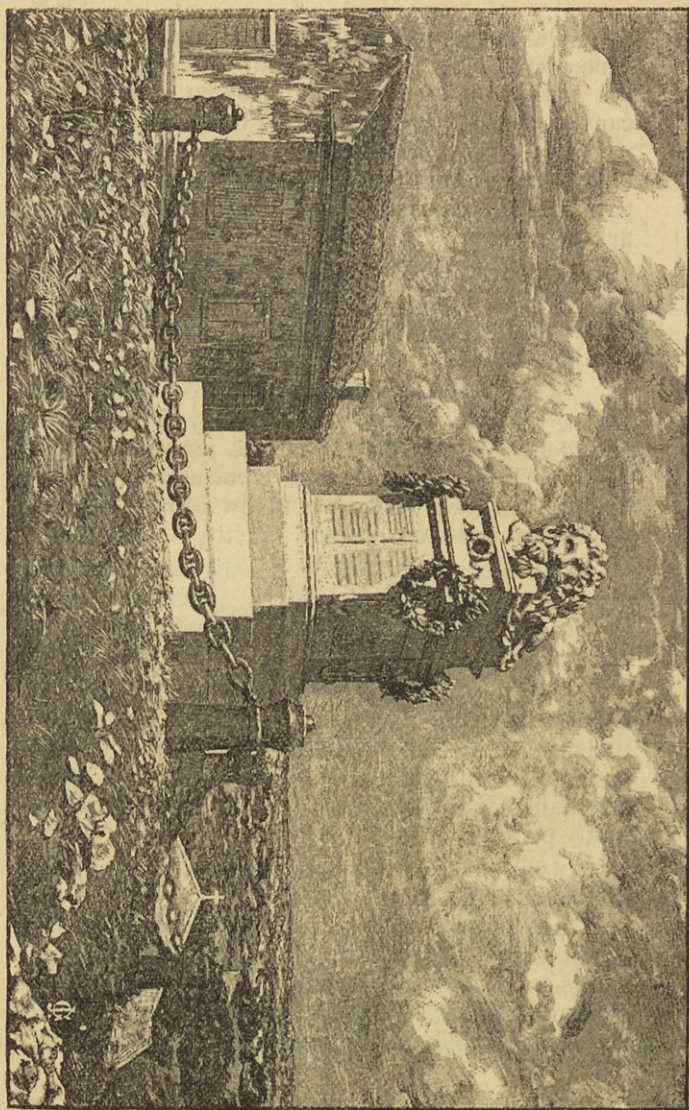
deli sv. odvezo 2emu ter 4emu batalijonu 17tega, t. j. kranjskega, polka pešcev pred bitvo pri Kustoci, 24. junija l. 1866. okrog 7. ure sjutraj.

tuj zgodovinar Prus Volfgang Menzel govoreč: „Kot levi so se pri Solferinu bojevali Avstrijci in vredni so — akopram zmagani — nesmrtno slave.“ Te slave so deležni tudi Slovenci, ker posebno odlikovala so se tu kranjska, štajarska, koroška in primorska krdela.

Če je bila izgubljena Lombardija, naj bi pa ože se združile avstrijske kronovine. Saj se je v laški vojski tako sijajno osvedočilo njihovo domoljubje. Zato je izšel že prihodnje leto — 20. oktobra 1860 — cesarski razglas, ki je naznanil novo ustavo za vse cesarstvo. Hvaležen je namreč tem činom hotel biti cesar svojim narodom za toliko dokazov ljubezni in zvestobe. — Tako je stopila Avstrija v vrsto ustavnih držav, t. j. tudi narodi so po svojih zastopnikih dobili pravico govoriti pri postavodajalstvu.

A sopet l. 1864. je morala Avstrija v vojsko. Avstrija se je namreč zvezala s Prusko proti danskemu kraljestvu radi dežel Šlezvika in Holstinije. Danci so bili zmagani. A zmaga ni koristila nam, ampak le Prusom, ki so hoteli Avstriji vzeti vsako oblast v pridobljenih deželah. Ker se Avstrija temu vdati ni smela, vname se za dve leti, t. j. 1866. l., nova vojska med njo in med Prusijo. Laški kralj Viktor Emanuel je videl Avstrijo v zadregi, zato jej je napovedal vojsko tudi on. Tako so zagrabili Avstrijo Prusi na severu, Lahi pa na jugu. — V imenitni bitki pri Kustoci, 24. junija 1866. leta, je sicer Lahe premagal junaški nadvojvoda Albreht, in isto tako je na morji pri dalmatinskem otoku Visu Italijane premogel najduhovitejši avstrijski pomorščak, admiral Viljem plem. Tegetthoff, rojen Mariborčan. A Prusi so doslednje zmagovali na severu, in v odločilni bitki pri Kraljevem Gradcu, 3. julija 1866, je bila popolnem podlêgla avstrijska vojna.

Spomenik I. 1866. padlim vojakom-pomorščakom — postavljen na Visu.

Da se je ustavila moritev, naredi na jugu zmagoviti cesar Fran Josip mir z Lahi, pustivši jim zadnjo svojo posest na Laškem: lepo Benečansko. Naša vojska je koj na to z Laškega hitela na Česko proti Prusom. A v tem se sklene v Nikolsburgu mir tudi s Prusi. — Avstrija sicer tu ni izgubila ničesar, a potisnjena je bila iz nemške državne zveze.

Akopram je do solzá užalostila cesarja kraljevogrška nesreča, ohrabrila se je vender le kmalu država in deležna postala zaželenega notranjega miru.

Koj 1. 1867. je Ogrska dobila svojo lastno vlado, t. j. svoje ministrstvo in svoj državni zbor za „dežele ogrske krone“, in 8. junija t. l. je bil cesar v Budapešti slovesno venčan za ogrskega kralja. Vez med vladarjem in ogrskimi podložniki se je tem povodom vnovič ojačila.

22. decembra 1867 je potrdil cesar osnovne državne postave za dežele, ki niso pod ogrsko krono ali „dežele zastopane v državnem zboru na Dunaji“.

14. majnika 1869 pa je izšel zakon o glavnih načelih zastran naprave, uredbe in izdrževanja ljudskih šol. Tem povodom so se te šole zelo pomnožile. Pravne razmere pri učiteljstvu so se uravnale. Učiteljstvo je v svojem stanji sedaj nekako podobno postalo uradnikom.

1869. ega leta sta potovala cesar in cesarica po bujni hrvatski pokrajini.

Pričenjajo se leta pridnega domačega dela v miru. Trst n. pr. je dobil v tem času novo pristanišče; graditi so je jeli 1. 1867. Leta 1868. je stekla Rudolfova železnica od Ljubljane po Gorenskem, Koroškem, Štajarskem in naprej do Linca.

L. 1871. se je dozidala glavna tobačna tovarna v Ljubljani.

X. Kranjski 17. polk pri Kustoci in vitez Zitterer iz 66. ogrsko-slovaškega polka.

Zgodovinska slika na str. 24. in 25. ti kaže, kako tadanji polkovni kapelan Nikolaj Cic deli sv. odvezo 2. in 4. batalijonu 17. kranjskega polka pred bitko pri Kustoci.

Polkovnika Aleksandra grofa Attems vidiš na holmci pri cipresah. Unstran pod holmcem je namreč ta trenutek 1. batalijon tega polka že v ognji. Prvi batalijon je bil danes v najhujši praski in je imel tudi največ izgube pred sovražnikom. Pod grofom Attems-om na belem konji v hrib jahajoči častnik je major Rudolf Tormin. Četrtemu batalijonu poveljnik — je moral major Tormin koj-koj k polkovniku na hrib, da sta ogledovala, kje sovražnik stoji. Mečem salutujoči jezdec pred Torminom je major Funk, poveljnik 2. batalijona. Odkriti jahač, Funku na levi, je majorju Torminu adjutant: poročnik Adolf Višinka. Kónjik, adjutantu Višinki ob levi, je stotnik Brechtel, začasni poveljnik 4. batalijona. Stotniku Brechtel-u na levi, čako ob kolenu, je klečeči nadporočnik Još, začasni poveljnik stotnik Brechtel-ovi kompaniji. Sredi slike je kapelan Nikolaj Cic. Njemu na desno je imenom ne več znani častnik-jezdec iz generalnega štaba; temu ob desni pa podčastnik na konji kot ordonanca.

Vem, da te gine, mladi bralec, ta verski prizor iz domače vojaške zgodovine; za vse življenje je bival v spominji našim neustrašenim bojnikom.

V vojski pri Kustoci se je odlikoval sedaj v Ljubljani kot umirovljen stotnik živeči Matija

vitez Zitterer, rojen 20. februarija 1827. l. tudi v Ljubljani.

Naloga je bila stotniku Haag-u iz 66. ogrsko-slovaškega polka, 3. batalijona, polastiti se važne

Matija vitez Zitterer.

pristave „Casa Cavalchina“ pod Kustoco. A pred pristavo pade Haag. Nadporočnik Zitterer skoči na njegovo mesto in jo drvi okrog $\frac{1}{2}$ 8. ure zjutraj s

kakimi 40—50 timi možmi proti pristavi. Že pred tem naskokom mu je bila prestreljena leva roka. A Zitterer bolesti noče čutiti — naprej hiti s hrabro četo in res pride na dvorišče. V hišo vlovivši pa podi sovražnika iz sobe v sobo. Oprasnejo ga sicer še druge krogelje nad levim očesom, na prsih, na desnem prstenci. A junaški nadporočnik toliko časa ne jenja, da priprè vse sovražnike gori pod streho in v dve sobi v hiši. To smrtno pehanje gori in doli je trajalo šest dolgih ur. Reši ga ob dveh popoldne v pomoč mu prihiteli poročnik Blaške, iz 48. polka, 3. batalijona, bivši mu učencem v vojaškem odgojišči Serravalle na Beneškem. Na to se sovražnik — kakih 60 mož s stotnikom na čelu — Zittererju uda. Še le ob osmih zvečer tega dne je vojaška bólnica „St. Spirito“ v Veroni Zitterer-ja med ranjence sprejela. — Za tako nenavadno hrabrost mu je podelil cesar red železne krone 3. vrste z vojno dekoracijo in potem plemstvo avstrijskega viteštva priimkom „di Casa Cavalchina“.

Pač zaslužena odlika za hrabrost, ki ga je stala skoraj ljubo življenje!

XI. Dunajska svétovna razstava.

Od 1. majnika do 2. novembra 1873 je bila otvorjena na Dunaji svetovna razstava. Bila je brezdvomno največa, kar se jih je uprizorilo do takrat. Tuji vladarji so prihajali prepričati se o avstrijskem napredku in sijajnost vseh teh dni je bila velika.

Kdor je videl obe, prepričal se je na prvi mah, da je sosebno še gledé umetnostnega stala zelo nadkriljevala ta dunajska razstava ono v Parizu iz leta 1867.

XII. Petindvajsetletnica cesarjevega vladarstva.

Sijáj dunajske svétovne razstave je prekosila slavnost 2. decembra 1873. leta, ko se je obhajal spominj cesarja Fran Josipa 25 letne vlade. Radostno je praznovalo ta dan 36 milijonov duš na Avstrijskem in Ogrskem. Revežev niso nikjer pozabili. — V Ljubljani je mestni srenjski odbor oblekel 40 ubogih šolskih otrok in ustanovil štiri dijaške stipendije po letnih 50 for. za učence na ljubljanski realki. Fran Josipove se imenujejo te ustanove, in oddaja je župan stolnega mesta Ljubljane.

V lastnoročnem pismu se je zahvalil cesar narodom, ki gojé do njega isto ljubezen ob hudih in ob veselih urah; zahvalil se je za dobrotvornost, ki so jo v lepi soglasnosti tem povodom pokazali v dejanji.

V spominj tega dné je cesar ukazal kovati vojno svetinjo, namenjeno vsem onim, ki so se bojevali od leta 1848. sem za domovino. Vsi so jo prejeli; na dom se je poslala tem, ki niso služili več vojakov.

XIII. Bosna in Hercegovina zasedeni.

L. 1878. se vname vojska med Rusijo in med Turčijo. Turška neusmiljenost je namreč primorala Bolgare, Bošnjake in Hercegovce, da so se uprli svojim krutim tlačiteljem. Rusija je prišla na pomoč. Povodom teh zgodéb so se zbrali poslanci evropskih velevlasti v Berolinu. Ker je še vedno trajal upor po Bosni in Hercegovini in je pribežalo na tisoče begunov na avstrijska tla, dal je berolinski shod Avstriji nalogo, naj zasede Bosno in Hercegovino,

napravi tam mir ter varuje kristijane. 19. avgusta si je osvojil podmaršal Filipović Sarajevo, glavno bosansko mesto. — Vsi slovenski polki so sodelovali v teh borbah na jugu in ni je skoraj slovenske vasi, da bi ne bilo tam koga, ki je bil sam med onimi junaki.

Velika sreča prihodnjemu razvitku naše države pa utegne še biti posest Bosne in Hercegovine.

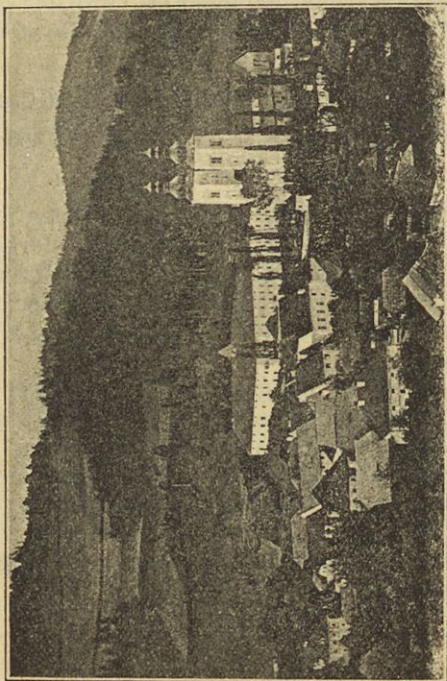
XIV. Srebrna poroka Njiju Veličanstev cesarja Fran Josipa in cesarice Elizabethete.

Veseli god srebrne poroke našega cesarja in naše cesarice so hoteli avstrijski narodi dne 24. aprila 1879 praznovati sopet z velikimi vesellicami. A izrekla sta presvetla slavljenca željo, naj se za svetičnosti določeni denar porazdeli raje med reveže.

Ljudstva so ubogala, sosebno še, ker so to leto delale povodnje strašne škode. Tako je bila na Ogrskem prodrla reka Tisa jezove in poplavela vse veliko segedinsko mesto. Sam cesar je 17. marcija došel v to unesrečeno mesto in je delil tam obilih podpor — dušno onemôgle pa je zaupljivo besedo dvignil do samozavestnega pogleda v milejo prihodnost.

XV. Cesar Fran Josip v Celovci, v Gorici, v Pulji in ob petstoletnici v Trstu.

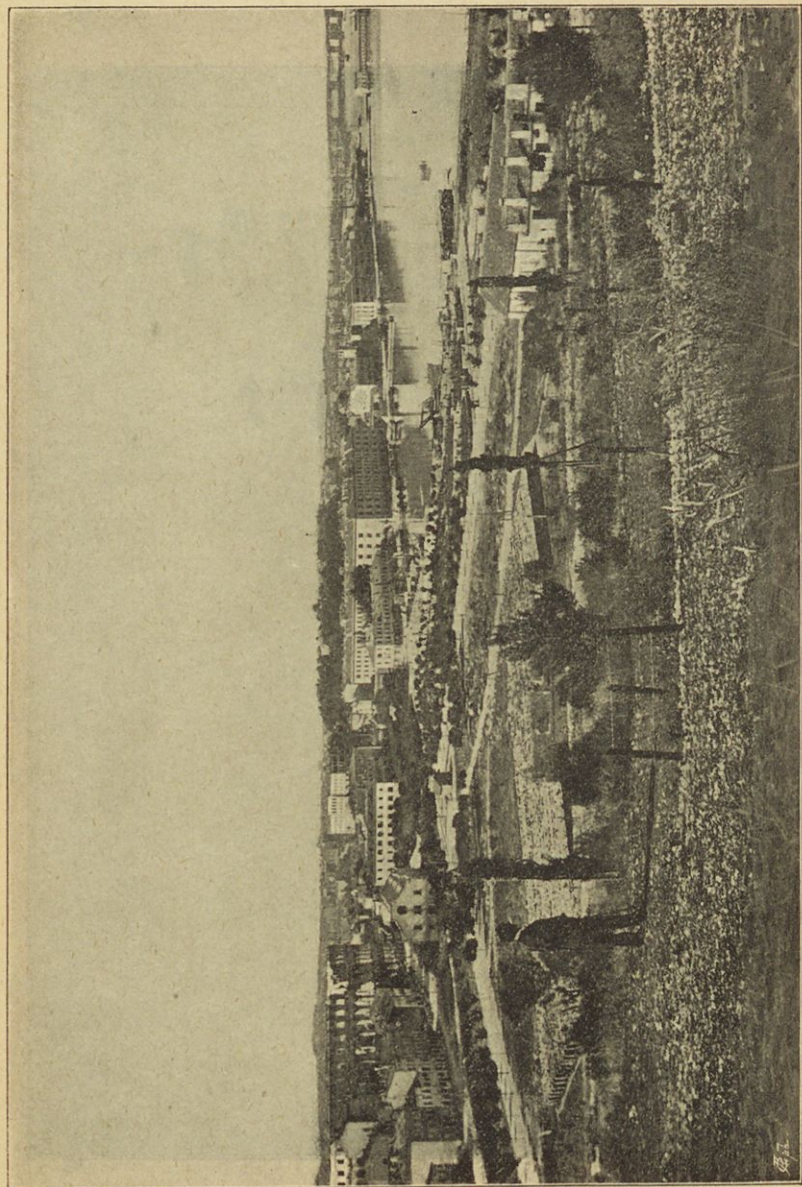
Leta 1382. je Trst pripadel Avstriji. Zato je l. 1882. namenil se praznovati to svojo zvezo z Avstrijo. Povodom te zgodbe je hotel cesar osebno obiskati svoje Primorje.

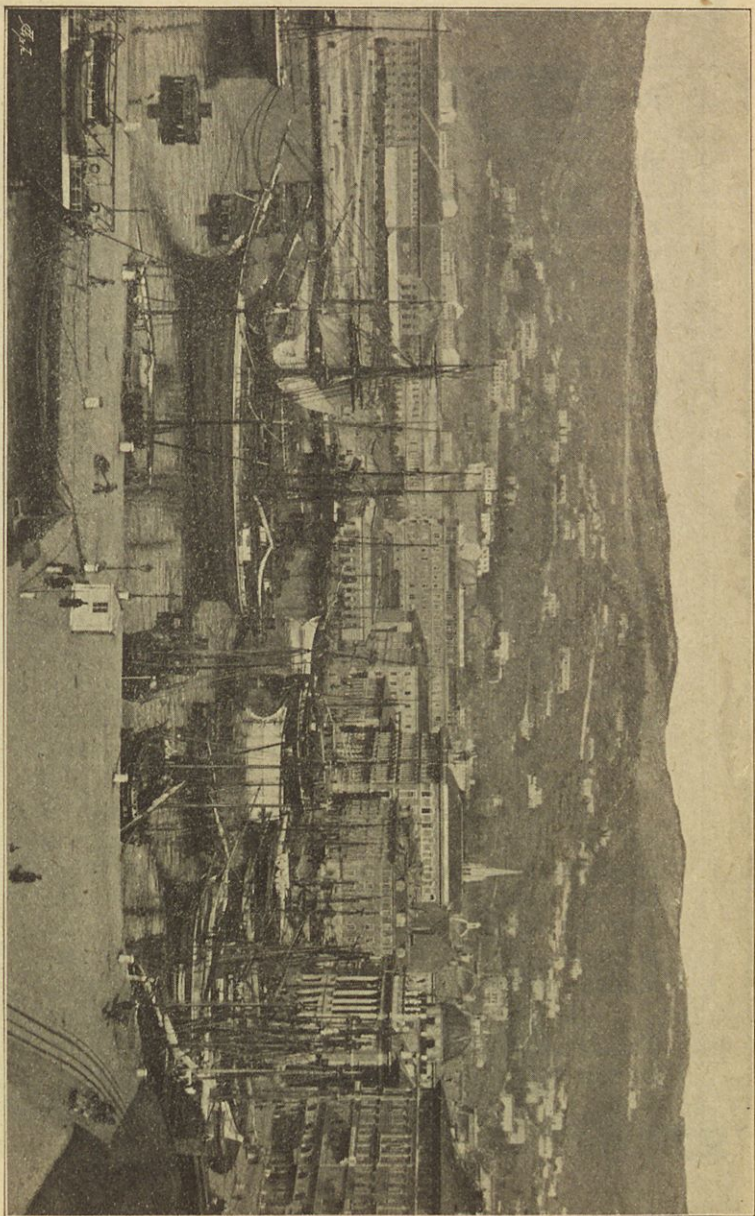
*Krška cerkev na Koroškem,
kjer je pokopana koroška grofnja, blažena Hćna.*

Glavni trg v Gorici: Travnik.

Mesto Pulj.

Mesto Trst.

8. septembra t. l. se poda skozi Celovec, Beljak, Rabelj, čez Predél, v Gorico, v Pulj in v Trst.

Slovesno ga je sprejela Koroška, ko je šel skozi deželo.

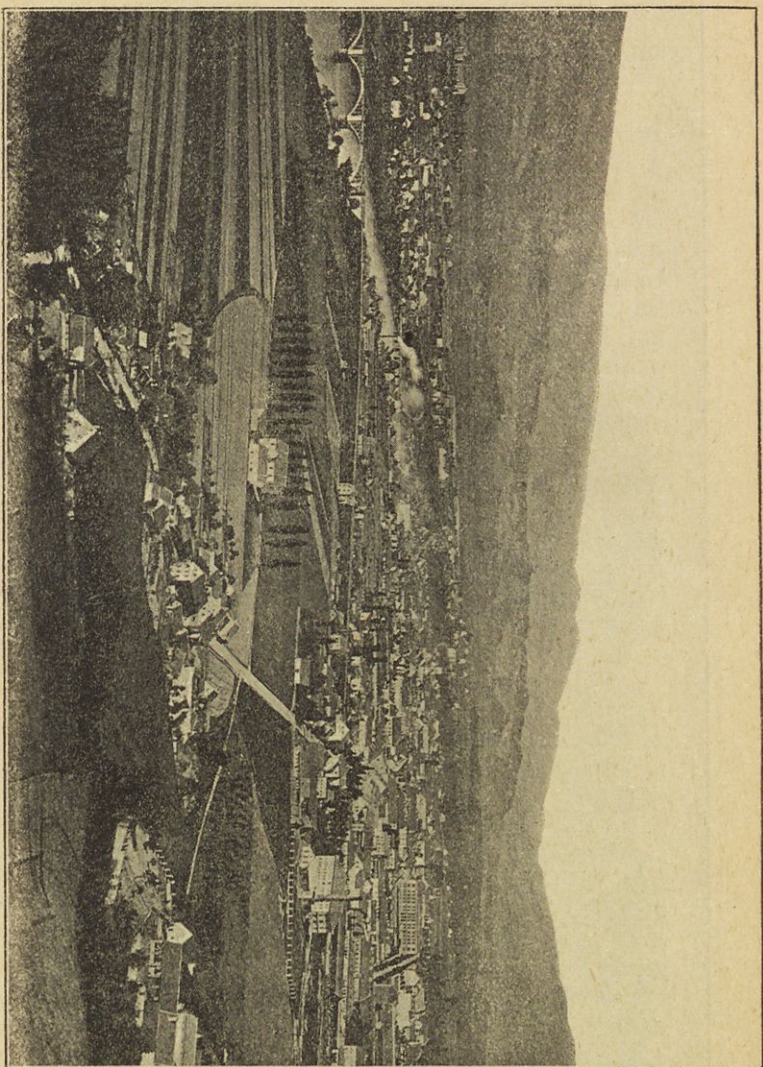
Na Predél vodi hud klanec. Zato gre cesar z voza in hodi peš proti vasici na Predélu. V to vaško šolo vstopi. Bistrega dečka ugleda v šoli in ga vpraša, kako mu je ime in kako se piše. „Josip Bogović, gospod cesar“ — zavestno deček odgovori. Cesar: „In kaj so tvoj oče?“ Deček: „Rudokop v Rablju.“ Cesar: „Ali boš tudi ti rudokop?“ Deček: „Ne — najraje bi bil vojak, da bi se bojeval kot junaki, ki imajo tako lep spomenik tam ob cesti.“ Cesar se poslovil od otrok. O božiči tega leta pa stopi postiljon z obsežnim zabojem v hišo, kjer so bivali Bogovičevi stariši. Cesarjevo božično darilo je bilo to, naslovljeno: „Josipu — najpridnejemu učencu v šoli na Predélu.“ Otroci — lepšega božiča Josip Bogović ni nikoli več praznoval.

12. septembra se je vršil cesarjev vhod v Gorico. Srénjema se je uvrstovalo prebivalstvo teh krajev pred cesarjem — koncema je bilo uprizorjeno kmečko ženitovanje v krasnih ljudskih nošah.

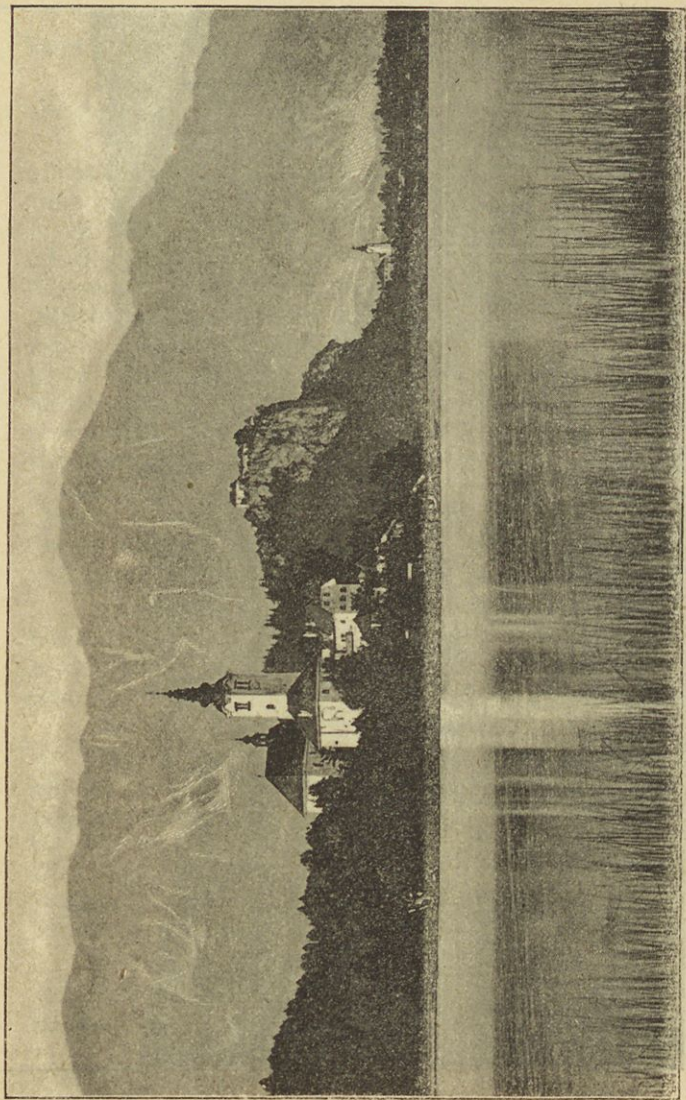
Sprejem v Pulji je bil veličasten.

Dnevi cesarjevega bivanja v Trstu pa so bili kar najsijajnejši. Prišla je sem tudi cesarica s prestolanaslednikom Rudolfom. 17. septembra so bili vsi trije v cesarskem gradu Miramare. Mesto Trst se je te slavnostne dneve razsvetljevalo, vihralo je zastav. Že od 1. avgusta t. l. je povodom petstoletnice otvorjena bila v Trstu krasna razstava.

19. septembra se je v prisrčnem pismu do Tržičanov, Goričanov in Istrijanov zahvalil cesar na tem ljubem sprejemu.

Mesto Maribor.

Blejsko jezero.

XVI. Šeststoletnica na Štajarskem in na Kranjskem.

Praded prejasne naše cesarske rodbine, Rudolf Habsburški, je sklical koncem 1282. l. državni zbor v Avgzburg na Bavarsko in je 27. decembra t. l. izročil svojima sinovoma Albrehtu in Rudolfu Avstrijo, Štajarsko, Kranjsko in Koroško. S tem je bilo ustanovljeno vladarstvo Habsburžanov na Avstrijskem. Albrehtu so deželni stanovi kranjski, koroški in štajarski dne 11. julija 1283. l. prisegli vdanost in zvestobo. Postal je tako prvi habsburški knez v avstrijskih dednih deželah. Okrog tega jedra so se zbirale potem dežela za deželo. Tekom stoletij je nastalo iz njih sedanje avstrijsko cesarstvo, prištevano najmogočnejšim državam vseh časov.

1. julija 1883 se je napotil naš cesar z Dunaja v Gradec. Iz Gradca je šel čez Radgono v Maribor. — Takrat se je odkril tù v njega nazočesti Tegetthoffov spomenik. Od tod se je odpeljal skozi Slovensko Bistrico v Ptuj, v Slatino in v Celje.

11. julija 1883. l. je minulo prav 600 let, odkar smo Slovenci prišli pod Habsburžane. In uprav 11. julija t. l. — po dnevih natančno za 600 let — je prihitel cesar Fran Josip iz štajarskih pokrajin v Ljubljano. — Prepričal se je ob tej priliki sam, kako vdan mu je slovenski ljud. Nobeden rimskih zmagovalcev ni izkušal svoj čas večega slavja, kot se je bilo priredilo te dneve našemu cesarju. Kjer je hodil med nami, prepričal se je povsod, da brez skrbi sme slednjemu izmed bivalcev k sladkemu odmoru položiti glavo v naročaj. Ogledal si je na Kranjskem

takrat Postojino, Idrijo, Kámenik in tamošnja smodnišnico, vas Crklje ter župnijsko cerkev, Kranj, Begunje na Gorenškem in „podobo raja“: naš Bled.

17. julija se je vrnil skozi Trbiž na Dunaj.

Tretji cesarjev prihod je bil to v Ljubljano in v slovenske dežele.

XVII. Štiridesetletnica cesar Fran Josipovega vladarstva.

Brez hrupa je praznoval naš cesar 2. decembra 1888. l. štiridesetletnico svojega vladanja. Odklonivši vsako svečanost je pozval svoje podložnike, naj darujo svetičnostim nameravani denar raje ubozemu človeštvu. Vsled tega klica so zložile dežele, hranilne, občine, posamezna mesta, trgi in vasi v vsem šestnajst milijonov, sto in osemdeset tisoč, dve sto štiri in štirideset forintov avstrijske veljave. — Ne pozna je države vesoljni svet, kjer bi vladarjeva želja styarila taka čuda v radodarnostnem delovanju. — Če je ktera — pa mi jo povéj!

XVIII. Cesarjevič Rudolfova smrt.

Vladar biti ni največa sreča na svetu. Tudi do cesarskega prestola se pritihotapi žalost, in smrt posegne tje svojo koščeno roko. 30. januarija l. 1889. je zadela našega cesarja najhujša vseh nesreč. Nenadoma mu umrje naslednik na prestolu, edin sin Rudolf. — Sam Bog je dal cesarju moči, da je prestal bridko izgubo. Koj 5. februarija se je zahvalil svojim narodom za sočutje posebno naglašajoč, v kako podporo mu je bila v teh strašnih dneh uprav blaga soproga, cesarica Eli-

Cesaričinja Štefanija.

Cesarica Elizabeta.

zabeta. Ponižno Božji uredbi se klanjajoč prosi Vsemogočega, naj bi mu podelil kreposti za nadaljno vestno izpolnovanje težkih vladarskih dolžnosti.

Z užaljenima visocima roditeljema je vdanostno sočuvstvovalo ob tem prezgodnjem grobu vse naše cesarstvo.

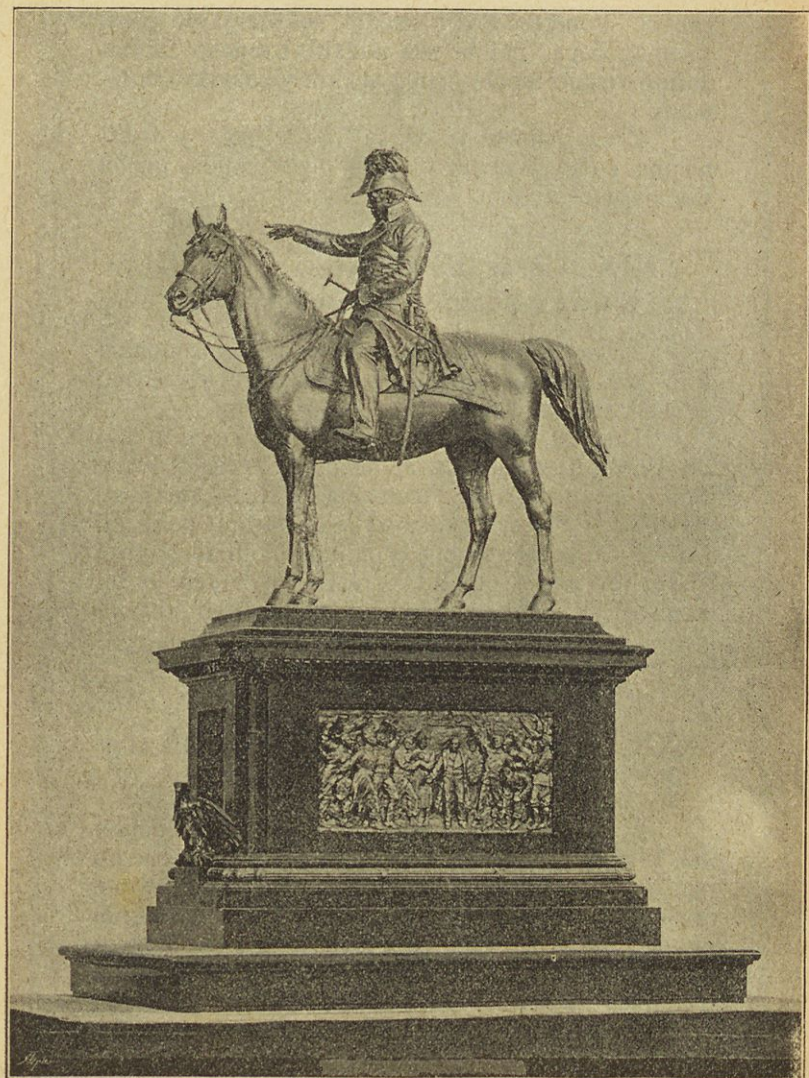
XIX. Cesar Fran Josip, maršal Radecki in Andrej Hofer.

24. aprilja 1892. l. je razkril cesar sam maršalu Radeckemu velečastni spomenik, ki se mu je postavil na Dunaji.

Dné 28. septembra l. 1893. pa je storil to isto ob Andrej Hofer-jevem spomeniku na Iselu, hribu blizu Innsbrucka na Tirolskem. — K tej slavnosti so privreli zvesti Tirolci od vseh strani, pokazati hoteč, da še danes bije v njihovih prsih Andrej Hofer-jev avstrijski čut. — Andrej Hofer je bil priprost krčmar, a je l. 1809. junaško ubranil svojo domovino pred Francozi in Bavarci. — Jetnika so ga ustrelili Francozje v Mántovi.

XX. Cesar Fran Josip v Ljubljani po potresu.

V noči od Vélike nedelje na Véliki ponedeljek od 14. do 15. aprilja 1895. l. je prišla nad glavno mesto slovenskih pokrajin, nad belo Ljubljano, grôzna nesreča. Najskrivnostneja vseh naravnih sil je hotela v smrt zagrebsti to mesto. Zemlja se je namreč stresala, da že stoletja na Kranjskem ne tako hudo. Vsaka cerkev, vsako poslopje, vsaka najmanja hišica je trpela. Na stotine bi-

Radeckega spomenik na Dunaji.

Andrejev Hoferjev spomenik na hribu Isel.

vališč je postalo stanovanju nerabnih. Komaj izve strašno novico naš cesar, že pošlje za prve potrebe 10.000 forintov, cesarica pa 5.000 forintov.

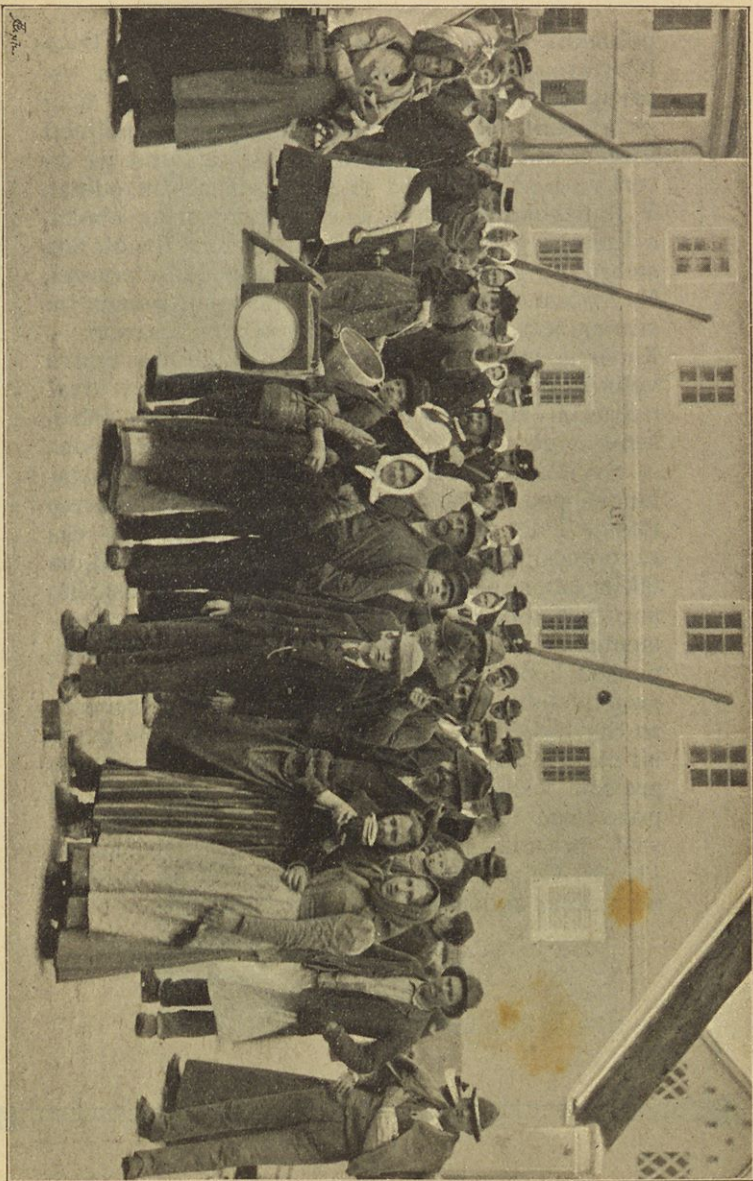
A ne le obdarovati, tudi videti je hotel cesar Ljubljano. 23 dni po usodni noči, 7. majnika t. l., se pripelje v Ljubljano. Ni bil sprejet danes zvonjenjem zvonov in gromenjem topov, pač pa je bil toliko iskreneje na tihem v srcih pozdravljen kot vladar-samaritan. Ko je hodil med podprtimi poslopji iz cerkev v hiše, iz šotorišč pod milim nebom v železniški vagon — sedaj posameznikom bivališče — trdil je v enomer: „Ljubljani se mora pomagati“. — In istina je postala ta cesarjeva beseda. Dunajski državni zbor je veliko odločil mestu in okolici, znatnih podpor je došlo iz države, sosebno še iz stolnega dunajskega mesta; pomagale so celo tuje dežele.

Ljubljana se kmalu dvigne iz razvalin lepša od prej — a tudi cesarski spomenik, ki se postavi sredi obnovljene Ljubljane, bo poznim rodovom priča, kako dober jej je v hudih dneh bil cesar Fran Josip.

Tako se je vršil četrti cesarjev dohod v Ljubljano.

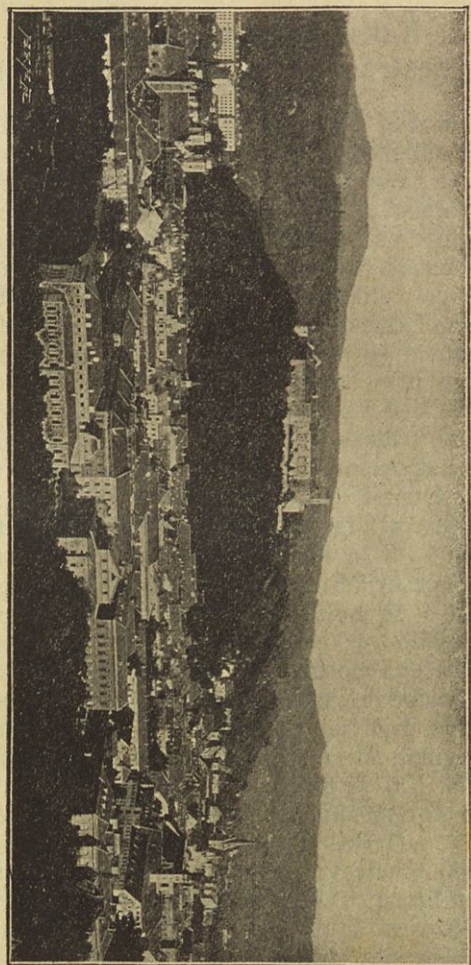
XXI. Cesar Fran Josip kristijan.

Leta 1857. je naš cesar kot romar prišel v Marijino Selo, največo Marijino božjo pot na Avstrijskem. — L. 1869. pa se je podal na daljše potovanje v jutrove kraje in je 9. novembra vstopil v mesto našega odrešenja, v Jeruzalem. Bili so ob tej priliki v slovesnem zboru nazoči konzuli vseh narodov in ljudje raznih ver: judje, mohamedani, grki. A pričo vseh je jeruzalemski kralj — kar je naš cesar — ob Davidovih vratih šel s konja,

Kuhinja pod milim nebom in delitev jedil ob ljubljanskem potresu.

pokleknil in poljubil zemljo, porošeno kedaj z Izve-
ličarjevo krvijo. Ginjeni so bili s cesarjem vsi
pričujoči, ktere si bodi vere in ktere ga si bodi
rodu! Skof Brako mu je podal križ, ki ga je poljubil
klečeči vladar solznimi očmi. Od teh vrat pa do
cerkve Božjega groba je šel cesar peš in odkrit.
V Ratisbonovi cerkvi je še steber tistega oboka,
s ktere ga je Pilat Jezusa kazal ljudem. Tu ob tem
steburu je pokleknil cesar, verskih čutov prevzet.
Navzočemu izpreobrnjencu Ratisbonu, nunam in
sirotam je v molitev priporočal sebe in cesarico. —
Kadar je cesar véliki teden na Dunaji doma, umiva
véliki četrtek po šegi katoliških vladarjev dva-
najsterim starčekom noge — kakor je naš Odre-
šenik noge umival véliki četrtek svojim apostolom.
— Sv. Rešnjega Telesa dan pa stopa prvi za baldah-
inom, pod kojim nosi dunajski nadškof presveto
Rešnje Telo. Gorečo svečo v roci hodi ves čas
za procesijo, Dunaju in vsem svojim podložnikom
takim činom pričajoč svojo trdno vero v resnično
nazočest Boga-človeka v najsvetejšem zakra-
mentu. — Kjerkoli ostaja na potovanjih po noči,
povsod hoče v svoji sobi-spalnici imeti vsaj eno
sveto podobo. V svojem lovskem dvorci v Eisenerzu
na Štajarskem ima tisto sveto razpelo, koje mu je
bil daroval papež Pij IX. — Z veliko pobožnostjo
prejema večkrat v letu zakramenta sv. pokore in
presvetega Rešnjega Telesa. — Vsako nedeljo in
vsak praznik se udeležuje sv. maše, večidel ob
11. uri. Če je na potovanji, naroči si jo posebej
ob kakem zgodnjem času.

Ljubljana, stolno mesto kranjske kronovine.

XXII. Kako skrbi cesar Fran Josip vsestransko za svoje podložnike.

Komaj je splošnje znano, da se pač nikjer tako odlično ne časté učenjaki, kakor prav za cesarja Fran Josipa na Avstrijskem. Podeljuje se jim plemstvo, kličejo se v najviše državne službe. Po smrti pa se jim stavijo dragoceni spomeníki.

Izmed Slovanov sta bila pozvana v gosposko zbornico velikana v védi: zgodopisec česke dežele dr. Fran Palacky in Slovenec dr. Fran vitez Miklosiç. Pisateljem se delé podpore; take podpore je bil deležen prvi sedanji slovenski pesnik Simon Gregorçič. Veç vseučilišč se je otvóriló v dóbi njegovega vladarstva. Zagrebško je med njimi. — Krasni spomeniki po mestih: Radeckega v Pragi in na Dunaji, cesarja Maksa v Trstu, ban Josip Jelaçiçev v Zagrebu, admiral Viljem Tegetthoffov v Pulji — ti in mnogi drugi bodo še stoletja spominjali cesarja Fran Josipa, umetnostim milega vladarja. — In koliko veličastnih Božjih hramov se je dvignilo ob cesar Fran Josipovem žezlu! — Tudi večega mesta v Avstriji ni, da bi se za cesar Fran Josipove vlade ne bilo sozidalo v njem kako izgledno državno poslopje. Vsa glavna mesta po kronovinah so se silno poveçala ta čas in so lepša postala. Kaj je bil sam Dunaj ob nastopu in kaj je po dokonçanih petdesetih letih Fran Josipove vlade? L. 1848. je bilo na Dunaji nekoliko nad 400.000 bivalcev; danes jih je eden ter eno tretjino milijona. Tak je sedaj cesarjev „ljubi“ Dunaj, — kakor ga tako rad nazivlje. — Prišteva se naša cesarska stólica Dunaj najlepšim in najveçim mestom na svetu.

XXIII. Cesar Fran Josip usmiljen in radodaren.

Leta 1849. je izpregledal naš cesar vse kazni vstajnikom na Laškem in istotako je l. 1850. ukazal izpustiti iz jéč vse ogrske in sedmograške vstaše, ki so se bili uprli avstrijski oblasti.

Pri ženitovanji, ob rojstvu cesarskih otrok, pri kronanji za ogrskega kralja, ob srebrni poroki, ob štiridesetletnici vladarstva — vselej je bilo pomiloščenih na stotine jetnikov.

L. 1870. pride stárica Marija Fuchsova iz Knittelfelda na Štajarskem prosit do cesarja za svojega sina. Bil jej je edina podpora, a pri vojaki. Na vsaki stopnjici je morala počivati. Cesar hiteč do zaslišanj jo sam doide na stopnjicah. Približa se jej ter jej reče, naj pové koj tu, kaj bi rada. Stara ženica začne razkladati, kako slabo se jej godi, odkar je moral sin med vojake. Verno jo posluša vladar, sam sprejme prošnjo iz njenih rok, pelje jo v dvorano in posadi v bliščeč se naslonjač z besedo: „Le nekoliko potrpite, mamka, pa pridete na vrsto.“ Ob teh besedah odide. Bojazljivo se je ozirala revica po bogato opravljeni gospôdi, ki je bila tudi namenjena do cesarja. Še ni minila ura, kar stopi čvrst bojnič v sobano. Mati se zavzame ter se oklene vojaka-sinú. — Cesar ga je bil namreč poklicati veleval. Ker je bil res edin sin, oprosti ga vojaščine in pošlje samega naznanit materi to radostno novico.

Večkrat gre cesar izprehajat se v priprosti obleki, da ga ne spoznajo. Ob takih prilikah se mu mnogokaj pripeti: sedaj kaj resnobnega, sedaj pa tudi kaj smešnega vmes. Leta 1872. ob bivanji v

Innsbrucku gre neko jutro zgodaj na izprehod. Ko pride memo stare kočje tik gozda, začuje iz nje žalosten jok. Stopi bliže. V hlevu ihtita stari gospodar in stara gospodinja. To noč jima je bila namreč poginila edina krava. „Kaj bo, kaj bo z nama?“ — tarna kočár. „Dolgá imava že tako dosti, sedaj naji bodo pognali iz hiše. Kaj bo, kaj bo?“ — toži starka. Cesar ju izkuša tolažiti in vpraša, koliko da imata škode. „Sto goldinarjev je bila kravica vredna“ — odgovori starec. „Če je temu tako“, pravi cesar, „dam vama denarja, da si kupita drugo.“ Začujena pogledata tujca pri teh besedah. Nista vedela, ali bi verjela ali ne. — Cesar se jima nasmehne in ukaže starčeku, naj pride v bližnji grad Trautmannsdorf, kjer mu izplača graščak 100 forintov. A kočarju to ni bilo s cela po volji. Bati se je jel: kaj, ko bi si gospod premislil ta čas. Popraska se za ušesi in meni: „Ali bi ne mogel dobiti takoj denarja?“ Cesar pa ni imel toliko pri sebi. Zato se ponudi kmetič, da pojde kar sam z neznanim gospodom po denar. — Ko pred gradom kočar vidi, kako spoštljivo da pozdravlja njegovega spremljevalca vsa gospôda, jame se mu dozdevati, da ne hodi z navadnim gospodom. V tej zadregi se odkrije, vrti klobuk v roci in ni v stanju ziniti ne besede. — Cesar pa veleva, naj se nezaupnežu odšteje 100 forintov. Čisto novi so bili. Prijaznim „z Bogom“ ga potem z grada odslovi.

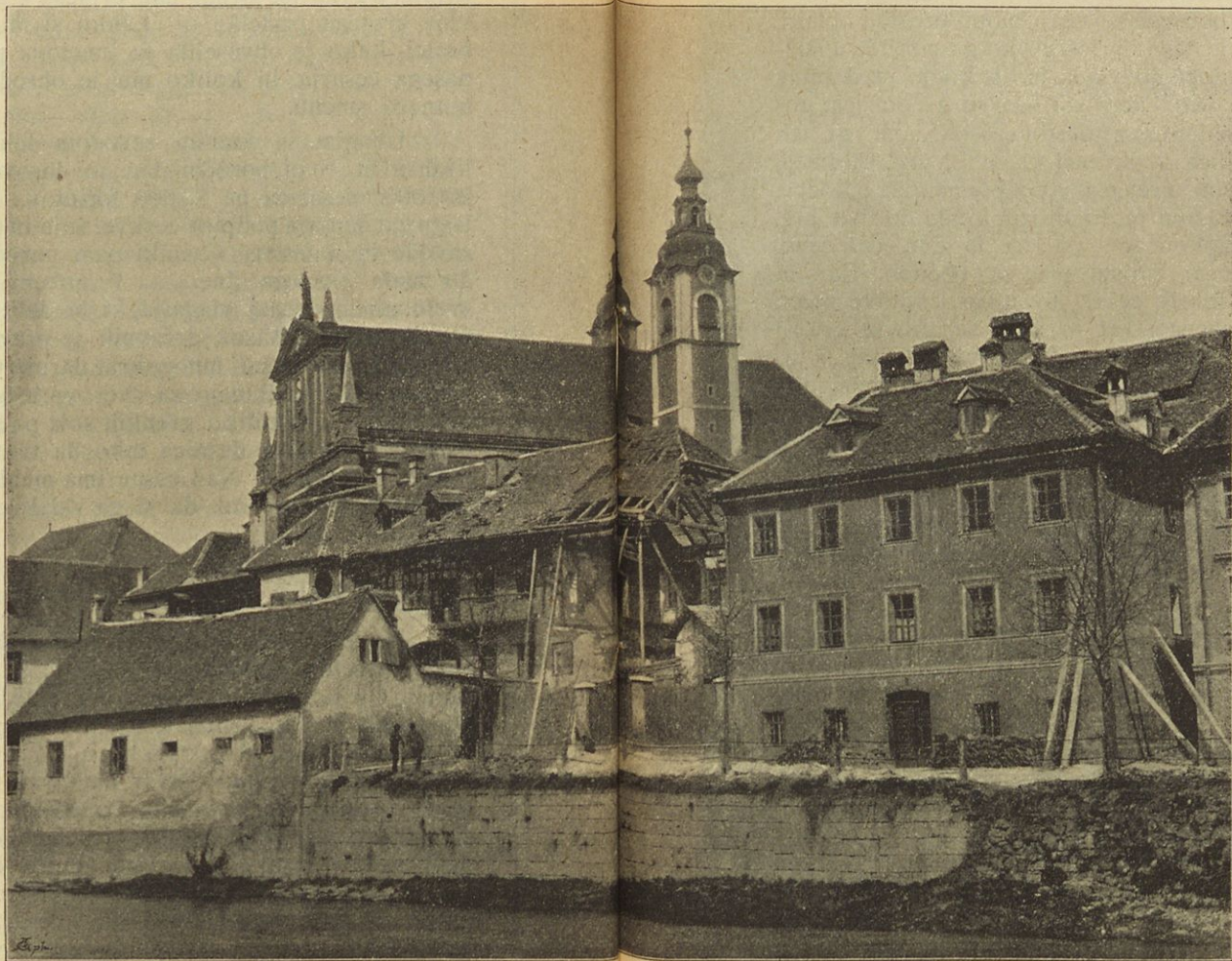
Svoj čas je bival cesar v gradu Gédelov, ki so mu ga bili podarili Ogri. Necega dné se pelje na izprehod. Na poti naleti na kmeta, ki s svojo živino kar ne more premakniti voza naprej. Dosti hudo se usaja nad živinčeti. Cesar ukaže, naj se izprežejo njega konji. Voz se je možu tako spravil dalje. — Kmet pa misli, kako bi se cesarju za-

hvalil. Ugane jo. Drugi dan prinese v grad čutaro vina svojega pridelka. — Lahko si mislite, mladi bralci, kako je obveselila ta kmetova preprostost našega cesarja, in koliko mu je obrodila dobrohotnega smehú.

Ubogim in raznim zavodom deli cesar velikih svót. Svoj poročni dan je daroval revežem 200.000, cesarica pa 50.000 forintov. Iz svojega lastnega denarja podpira cerkve, šole in dobrodelne zavode in naprave. Časniki nam poročajo o tem do mala vsacega dné. — V nobeni državi na svetu nimajo sedaj vladarja, ki bi delil toliko denarnih podpor. Visok državnik je pravil pisatelju teh vrstic, da cesar mnogokrat daruje večo svoto, nego mu jo predlagajo za svèt vprašani njegovi uradniki. — A koliko grenkih solz pa še vrh tega osušéva cesarjeva desnica tako, da zato ne vé niti njegova levica. -- Naš cesar ima mehko srcé; na obrazu si mu to bral, da si ga videl le enkrát.

XXIV. Kako živi cesar Fran Josip.

Po leti vstaja naš cesar zjutraj ob štirih; po zimi ob petih. Málo Dunajčanov je še takrat po konci. Ob preprostem zajutрку pregleda časnike. Ob šestih jamejo prihajati razni dostojanstveniki svojimi poročili. To trpi blizu do desetih, ker cesar pretehta vsako stvar natančno in popravi spise dostikrat lastnoročno. Ponedeljek in četrtek so navadno splošnja zaslišanja. Kdorkoli izmed podložnikov namreč želi, vsak more do cesarja — le oglasiti se mu je pri najvišem dvornem uradu. Tudi je vsakdo čisto sam s cesarjem v sòbi. Tako lahko kot pri nas se do svojega vladarja ne pride nikjer pri nikakem drugem dvoru. — Zato

Franciščanska cerkev in njen bližje ob ljubljanskem potresu.

vidiš v cesarski čakalnici tak dan velikaša vsega v zlatu zraven bornega reveža v najpreprosteji obleki. Marsikomu je tesno pri srci, ko ga pokliče uslužbljénc, naj stopi do vladarja. A ko je pred njim, olajšano mu je — ker vidi, da se s cesarjem govori kot z najmilejim očetom. — Kadar ni teh zaslišanj, málica cesar med 11. in 12. uro. Od tretje ure popoludan sprejema v podpis najviše odločbe, ki so se v raznih pisarnah izgotovile do tiste ure. Dokler ni dokončano vse za ta dan odločeno, ne pozna cesar proste ure za počitek. Kar in kakor je odobril cesar, to hitro izgotové njega uradniki; nobena stvar — celo še, ako se gre za osebe — ne zastane v cesarjevi pisarni nad 24 ur. — Tako je cesar svojim uradnikom natančnosti najmerodajnejši izgled. Med 5. in 6. uro je obed. Če je cesarica na Dunaji, kosi cesar v družini; če je ni, kosi sam. Ob nedeljah in praznikih je pa povabljena vsa cesarska obitelj. Tako zgodaj vstál — leže cesar večidel že ob 9. zvečer k počitku; a, če ga silijo nujni opravki, pozneje.

Ker cesar živi toli delalno in toli redno, potem tudi trdno in zdravo zaspi. Trudna kri — lahko spi. Sploh je cesarjevo zdravje skoraj da neomajljivo. Naj se še tako muči dušno ali telesno, naj ga ulotijo še tako hitre vremenske izpremembe — nič mu ne dé. Že leta sem se ni čulo o nobeni njegovi bolezni razun o kakem nahodu z lahkim kašljem ali o neznatni bolesti v nogi.

V vsem svojem dejanji in nehanji je skrajno in do minute natančen.

Nastopa pa čisto preprosto in brez vsacega hrupa, z ono neprisiljeno dostojnostjo, ki prikuplja na prvi mah — v resnici čestita prikazen.

Največe veselje je cesarju, kadar more bivati sredi svoje družine. Dokler se je moral učiti ce-

Cesar Fran Josip kot lovec.

sarjevič Rudolf, prihajal je pogostokrat poslušat, kaj zna njegov sin.

Edino razvedrilo je cesarju lov. Pri Mürzstegu in Eisenerz-u na Štajarskem ima svoja lovišča. Cesar je tako dober strelec, da se mu čudijo najizborneji lovci. Po dokončanem lovu se ogleduje nastreljena divjačina. Cesar se razgovarja prav prijazno s strelci; šale — kakor jih znajo lovci — ga sila iveselé. Zjutraj še na lovu — je pa mnogokrat ob 10. že na Dunaji v svoji pisarni, ali pa zaslišuje podanike v avdijencah.

Našemu cesarju konec dneva nikoli ni treba žalovaje vsklikniti s cesarjem Titom: „Eden dan sem izgubil“ — ker tudi minute ne izgubi. — Mladina! Ukloni se pred tako deloljubivostjo in v dejansko življenje poněsi seboj navodilo v besedah: „Jaz tudi po cesarjevem izgledu!“

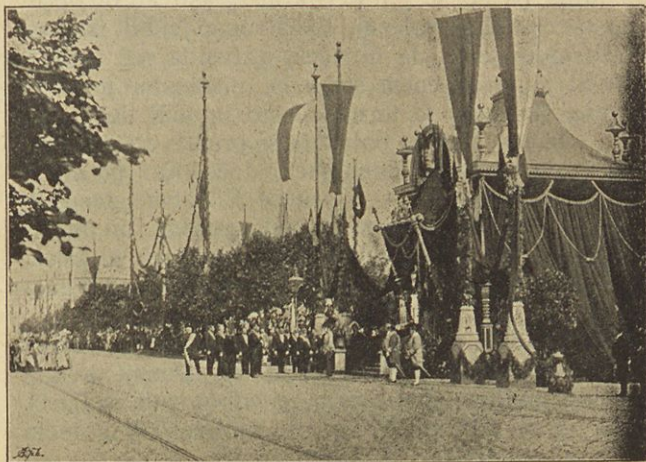
XXV. Dunajska šolska mladina pred cesarjem Fran Josipom.

Kresov dan, 24. junija 1898, je praznovala dunajska šolska mladina slavnost cesarjeve petdesetletnice tako-le:

V najlepšem vremenu je šlo memo cesarja blizu 82.000 ljudskošolskih učencev in učenek. Navdušeni so ti otroci pozdravljali vladarja. In kar so otroci izrazovali cesarju, to isto so čutili njihovi stariši, kojih je bilo tudi tisoče navzočih.

Nagovoru dunajskega župana, dr. Lueger-a, je odgovoril cesar, da se še nikdar ni tako rad odzval kakemu povabilu, kakor temu današnjemu k slavnosti dunajskih otrok. Učitelje je cesar bodril ob tej priliki, naj se oklenejo z vso vnemo svojega svetega poklica pri mladini. Zahvaljeval

se je vsem pričujočim zastopnikom ljubega mu Dunaja, sosebno učiteljem in starišem teh otrok. Konečno se je zahvalil še otrokom za njihovo vdanost do njega in je pohvalil njihove napredke

Dunajska šolska mladina pred cesarjem.

v šoli. Županu je tudi dejal, da je bilo to nekaj izredno lepega in njemu v veliko tolažbo po mnogih britkosti, ki mu grené življenje prav letošnje leto. — Dunajski mladini in Dunajčanom pa ne izgine ta mili dan nikdar iz spominja.

XXVI. Cesarice Elizabete smrt in njen pokop.

Od časa, ko je izšla prva izdaja tej knjižici pa do sedanje druge — kaka izprememba v zlatovladarjevem življenji!

Čulo se je, da se je cesar v naprej bal tega svojega jubilejnega leta. Govorili so vsesploh o cesaričini bolehavosti bojazljivim pristavkom: naj bi uprav slavnostni dnevi krog 2. decembra t. l. ne dovédli kakega žalovanja v cesarsko rodovino. 2. julija pa so se jeli prvokrat zglasovati ob opasnosti cesaričine bolezni. Vsi živci so jej bili namreč razdraženi tako, da ni očesa zatisnila več tednov. Mučil jo je ob enem strah in otožnostno umišljevanje. Bolehala je torej telesno in tudi dušno.

In res, smrt je potrkala še pred 2. decembrom na vrata cesarske dunajske palače. Kar po hišini materi je posegla. — Cesarice Elizabete danes ni več! — Ni pa umrla na bolniški postelji; ni umrla, da bi jo bili svoji ljubo mogli postreči; ni umrla pri dragcih doma; umrla je daleč daleč od domačega ognjišča: v tujini.

L. 1897. je bila opravila mati-cesarica vernih duš dan ob Rudolfovi krsti na Dunaji svojih srčnih molitev. Koj potem je odpotovala v Pariz, kjer je ob zdravniški oskrbi radi velikih bolečin v nogi ostala do 18. decembra t. l.

Na to je bila po raznih evropskih kopališčih; a brezuspešno. Pozneje je bivala zelo zelo bolehna v Lainzu, cesarskem gradu blizu Dunaja. Konec julija 1898 pa je šla v Nauheim, kopališče na Nemškem.

Nekoliko pozdravljena se podá od tod na švicarska tla v Teritet ob genévskem jezeru. — Pač vsako leto jo je gnalo v to krasno deželo, med to sveže gorovje, v ta slikoviti svét. Kako je prišlo švicarsko vonjavo planínje svojimi bistrimi jezéri in vodami cesaričini res pesniški naravi!

V avgustu in prve septembrove dneve t. l. je bila v švicarskem kopališči de Caux. — 9. septembra, petek, se je prepeljala od tu čez jezero v Genevo.

Na genevskega jezera obrežji, Montblanc imenovanem, stoji véliko gostišče, zvano Beau-Rivage. Sém se je nastanila. Malo ur je bila namenjena ostati; le da si nekaj nakupi. Svojemu visokemu dostojanstvu vprek je namreč tako rada in tako pogostoma kupovala kar sama. Vse spremstvo je pustila v de Caux. Eđina grofica Sztaray, Ogrinja rodom, in eden sluga sta jo sem spremljala.

Koj saboto, 10. septembra, popoldné se je namenila iz Geneve sopet v de Caux nazaj. Iz hotela Beau-Rivage gre peš ob 2eh 40 minut do ladijinega pristanišča, oddaljenega le štiri minute. Lep hòd jej je bil po pristanu ob jezerskih valovih in celo polagoma šeta visoka gospa uživajoč to čudovito Božje stvarjenje. Opomniti jo mora grofica spremljevalka, da hitreje — ker se radi parnika že mudí. — Kar skoči kot tiger nad plén izza drevesa ob poti mlad človek. Pod solnčnik se jej sklone pogledat — je li prava. — Da, cesarica! — In pasti mora — ker je cesarica! — Zabòde jej nabrušeno trivoglato pilo v prsi na levo stran. Po bliskovo je izvršil ta čin. Hitro zbeží.

Cesarica omahne. Grofica Sztaray jo ujame v roke. A takoj se uravná in se niti ne ozrè. Peš stopa do ladije naprej, čemur se vse čudi še danes. Grofica jo je opirala le malo. Še le na parniku se zgrudi v nezavesti. A sopet se zravna in zavpraša: „Kaj pa se je vender zgodilo z menoj?“ To so bile cesaričine zadnje besede. — Med tem je parnik že odhajal. A kapitan, prošén, zaobrne in nezavedno cesarico dovedejo nazaj v hotél. Po stopnjicah gori jo na rokah nese genevski trgovec Deyset. V sobo št. 34 jo položé. Klicani duhovnik jej je dal sv. odvezo. Koj, ko so jo zravnali na postelj, izdihne. Ko je zdravnik dr. Golay naznanil cesaričino smrt, pokleknilo je

obližje in molilo za njeno dušo. Bilo je nekoliko pred popoldanjo 3. uro.

Néčlovek-morilec Luigi Luccheni je anarhist. Ujeli so ga koj po tem strašnem dejanji. Obsodili so ga v dosmrtno ječo, ker Švica nima smrtne kazni.

Cesarica Elizabeta, malo pred smrtjo.

V tem njenem zadnjem bivališči so jo dejali na mrtvaški oder. Ležala je v odprti kovinski rakvi. Čez to rakev je bila še druga iz temnega lesá. Oblekli so jo v črno odelo, tako kot se je od Rudolfove smrti vedno nosila. V sklenjenih rokah je držala bel križ in rožni venec. Zvrstoma po dve usmiljenki ste molili ob njenem mrtvaškem odru. Vsa oprava je bila uravnana sicer po umrle

dostojanstvu, a vender zeló preprosto. Le samo dragoceni smrtni venci so naznanjali, kako izredni osebi da kitijo njeno poslednje počivališče.

12. septembra je slovésnostno uvrsteno šlo memo njenega mrtvaškega ležišča malo da ne vse genévsko bivalstvo v veličastnem izprevodu. Pokazati je hotelo tem činom tudi to, kako da obsoja kruto dejanje, ki je onečastilo za vselej to sicer prekrasno objezérsko naselbino. Kalvinovo ter Rousseau-ovo mesto ni doživelo še veličastnejega in ob enem resnobnejega prizora. Vsi genévski zvonovi so zvonili ob tem veličastnem obhodu. Osebno kropit pa je cesarico prihitel zavezni načelnik Ruffy.

13. septembra je stari friburški nadškof Tomo Norber blagoslovil cesaričino truplo.

14. septembra pa se je iz Geneve podala ona — ki je v svojem vedeželji gledala toliko svetá — na svoj zadnji hód: odpeljali so jo proti grobišču njenih očetov na Dunaj.

Vozil je mrtvico poseben dvorni vlak skozi švicarska mesta: Lausanne, Friburg, Bern — in prav tik starodavne očine, gradú Habsburge, v Curih. V Feldkirch v Tirolski prišed je bila na domačih avstrijskih tléh.

15. septembra ob 10. zvečer so došli njeni smrtni ostanki na zapadni dunajski kolodvor. Truplo so od tod koj prepeljali na cesarski dvor.

16. septembra se je izpostavilo na mrtvaški oder v dvorno kapelo na Dunaji. Tu so jo smeli kropiti 16. in pa naslednjega, 17. t. m., do dveh popoldne. Katafalk jej je bil preprosto veličasten. Kdo leži tu v miru sredi cvetičja, oznanjal je med njene rodbinske grbe vdejani stenski napis: „Elisabetha imperatrix Austriae et regina Hun-

gariae — Elizabeta cesarica Avstriji in kraljica Ogrski.“

17. septembra, sabotni dan, pa se je položilo nje truplo v kapucinske cerkve rakev na Dunaji. Ob štirih popoldne je bil pogrebnim slovesnostim začetek. Ne posebno svetična cerkev pri kapucinih na Dunaji ni še videla tako sijajne skupine noter došlih vladarjev ali pa njihovih odposlancev iz vesoljne Evrope. Brezdvombeno se tudi v to „naselbino cesarskih mrtvih“ — v kojih številu je sedaj cesarica 127 ta — ni še položil mrtvec ob tolikih solzah. A tudi nobenega tu pokopanih osoda ni še tako ginljiva bila. Cesar je med svetimi obredi, posebno ob liberi, nektere krati zaplakal glasno. — Prihitelo je do pogreba nad 60 nadškofov in škofov, na čelu jim dunajski kardinal dr. Anton Gruscha — ki je pokopaval — in kardinal, ogrski knez-primas Klavdij Vaszary iz Ostrogona.

Tù počiva sedaj do trombinega klica umorjena cesarica, po cesarskega soproga besedi svojim národom „najplemenitejša izmed žená; srcé, ki ni poznalo nikakega sovraštva ter bílo samo za dobro.“

Molčèč tolažnik tu vun iz grobišča je visoka pokojnica vsakemu, ki je tudi delal le dobro — a udobil si zato preganjanja in smrtnih rán — akopram ne z bodalom.

Tu sredi cesarskega mesta čaka mučenica na cesarskem prestolu častitega obujenja.

Če se sme uporabiti sploh za kakega umrlfka posvečeno izrazovanje, izrecimo: Tu v véliki družini svojcev-umrlih počiva, ljubljenemu sinu Rudolfu pridružena, prava „mater dolorosa — žalostna mati“: cesarica Elíza.

XXVII. Cesar Fran Josip 50 let vladar.

2. decembra 1848 so izročili še ne 19letnemu mladeniču v Olomucu na Moravskem usodno vladarsko nalogo. — 2. decembra 1898 je poteklo torej 50 let, odkar nosi Fran Josip zlato, a zato pač težko cesarsko žezlo. Sijalo mu je ta čas veliko srečnih solnčnih dni; a več je bilo burnih, viharnih ur; najžalostnejša pa tretja popoludanja, saboto, 10. septembra 1898. l. — Toda ne en trenotek ni omahnil v tej polustoletni dobi oni, ki je prvi v državi in mora zato časih biti zadnji vsem. — Kadar ga ni mogla okrepiti človeška tolažilna beseda, ohrabil ga je pogled do Vsevladarja v nebo.

XXVIII. Cesar Fran Josip 60 let vladar.

2. decembra 1908 bo 60 let, odkar je Fran Josip zasedel cesarski prestol. Od petdesetletnice do sedaj je s prirojeno vnemo skrbel za blagor svojih narodov in svojega cesarstva.

Nobeno desetletje njegovega cesarovanja tudi zanj ni bilo mirneje, nego 2. decembra 1898 pričeto, ko je izvršil petdesetletnico, pa do letos končanih njegovih 60 vladarskih let.

Najznačilnejši čin za njegovo mišljenje je v tem zadnjem desetletju avstrijskim državljanom poverjena splošna volilna pravica. Vsled nje je omogočil, da tudi najnižji slojevi izmed ljudstva pošiljajo svoje zastopnike v dunajski državni zbor ter tem načinom vplivajo na postavodajstvo vesoljnega cesarstva.

Njegovo nad mero trdno zdravje se je pa vendar le v zimi 1907/8 precej zrahljalo. Napori na vojaških vajah in pota v nekatera večja mesta

ter na različne slovesnosti so mu provzročile dosti usodno pljučnico — bolezen, ki vgonablja mladino, stare pa kar mori. A cesarjeve krepke narave ni mogla vpogniti. Ze s tem pričetim letom se je poročalo o njegga zopetnem popolnem ozdravljenju. Izgled na prestolu, kaj včinja trda izreja in živenska neomehkuženost.

Umevno je, da se je avstrijsko prebivalstvo z zunanjim svetom vred namenilo kar najsijajnejše praznovati letošnji cesarski jubilej. A vladarju bi bilo ljubše, naj se je ta slovesnovanjem namenjeni denar naložil mladini v prid.

Naslednjih svetičnosti pa se ni ubranil.

V majniku so mu došli z nemškimi cesarjem na čelu sosebnostem nemški knezi čestitat. Veliko vladarjev se je pismeno zglasilo; mnogo pa jih čaka 2. decembra tega 1908. leta.

21. majnika se mu je v slavnostnem izpredvodu in ob najkrasnejšem vremenu na schönbrunnskem gradu poleg Dunaja poklonila šolska mladina prestolnega mesta. Po dokončanih slavnostnih igratih je zapela ta velikanska množica svežih grl cesarsko pesem. Ganjen je stopil med dečke in deklice, kojih se je sešlo krog 87.000 — število, kakor je le velikim mestom skupnih prebivalcev. Mladostnozdrave množice tega upa prihodnosti so ga navdušile do izrazila: Stareji če sem, raje vidim otroke krog sebe.

Sele konec majnika se je glede na cesarjev jubilej izvršila letošnja spomladanska vojaška parada na Dunaju. Zato je bilo omogočeno, da je došlo sem do 500 čestitajočih generalov. Nekateri njih so vojevali med zmagovitimi bojevalci za očeta Radeckega in junaškega Tegethoffa. Še vselej istotako čil kakor eleganten jezdec je prihital sivi vladar tu sem na šmelško vežba-

lišče. — Komandujoči general je jahal cesarju nasproti; trikrat klonil sabljo pred njim ter mu naznanil število navzočih. Cesar se je zahvalil ter zajezdil ob vojaški fronti. Tamburji zabobnajo, trobentači zatrobijo generalno potnico in 9 vojaških godeb zaigra cesarsko himno. Zastave se pred najvišjim vojaškim poveljnikom nagnejo do tal. — Ta v resnici jubileja dostojni prizor iz vojaškega življenja ni ganil le vojakov, tudi navzočim nevojakom je šel do srca.

12. junija, kot ribje oko jasen dan, pa so se mu v veličastnem izprevodu vklonili predstavljalci raznih avstrijskih veljakov izza prošlih dob. Tudi začetnik vladarske rodbine Rudolf Habsburški je bil med njimi. Nato so se uvrstovale raznolike skupine starega in sedanjega avstrijskega meščanstva. Koncema so došli zastopniki in zastopnice raznih ljudstev v državi v starih in tudi v sedanjih domačih nošah. Narod za narodom se je vrstil tu pred častitim vladarjem. Pozornost so budile živobojne skupine Poljakov in slikovita narodna odela Dalmatincev — prav izvanredno pozornost pa kranjski Slovenci in Slovenke. V opravah so nastopali, kakor se deloma nosijo še; posebno, kakor so se oblačili na Belokranjskem, krog Ljubljane in po ostali deželi — osobito na ponosnem Gorenskem. Tako dostojanstvena kakor krasna gorenška svatovska avba in prazniška peča ste bili ta dan na Dunaju kraljici. Glasni „živel“ pa je pretresal ozračje, ko so korakali ti naši rojaki in te naše rojakinje mimo vladarja. Toliko in tako prisrčno vskliknjenih „živel“, kolikor jih je cesarju bilo tuprilično iz slovenskih ust, ni čul do tega dne Dunaj.

Avstrijskim narodom se je je ta pomembni dan nudila prilika, da so videli, kak zaklad je v

njihovih pestrobojnih sedanjih narodnih oblekah in pa v onih izza starodavnih let. Upamo, da se tudi povodom tega jubileja dvigne v Slovincih ves ta zaklad ter se naš narod zopet jame oblačiti tako značilno, kakor so se naši pradedje in naše pradedinje.

Vladarskih šestdesetletnic — kakor jo je mila Previdnost naklonila našemu cesarju — navaja le redkokatero dosedanja človeška zgodovina; izmed Habsburžanov se je vsodila edinemu Franu Josipu. Kakor nevpojnjen slop se dviga pred našimi očmi bisernovladarjeva ljuba oseba — podoba moža, ki je z najstrožjo vestnostjo čas svojega živjenja žrtvoval svoji dolžnosti, brez strastnosti pravičen bil vsakemu: bodisi vele-rojencu, bodisi siromaku. Niti najusodnejša nesreča ga nikoli ni nagnila niti na desno, niti na levo — šel je vselej ravno pot naprej. Zaštitniku miru, cesarju Franu Josipu, glasno priznavajo danes vsi vladarji prvenstvo med seboj.

In ti, mladina?

Nemogočega nočeš prositi Bogá za cesarja. — A ta prošnja ti pa zakípi do višav: Podeli milo nebo cesarju in nam za novih 10 let še njegovo 70letnico.

Vse za Boga, cesarja in domovino!

